

WSTĘPNY AUDYT TURYSTYCZNY POWIATU RADZYŃSKIEGO

Warszawa, styczeń 2006 r.

**© Copyright 2006 by Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A.,
ul. Stawki 2, 00 -193 Warszawa**

"Wstępny audyt turystyczny powiatu radzyńskiego" został opracowany przez zespół w składzie:

1. Iwona Majewska
2. Magdalena Ragus
3. Tatiana Telniuk
4. Krystyna Czerniawska

Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A. istnieje na polskim rynku inwestycji turystycznych od 1993 roku. Celem Spółki jest pomoc w tworzeniu i realizacji projektów wspierających rozwój infrastruktury turystycznej w Polsce.

Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A. jest liderem w tworzeniu markowych produktów turystycznych, inicjowaniu i kreowaniu nowoczesnych procesów inwestycyjnych.

Autorzy dokumentu pragną serdecznie podziękować wszystkim osobom, których wiedza i doświadczenie przyczyniły się do powstania "Wstępnego audytu turystycznego powiatu radzyńskiego" i umożliwiły pozyskanie informacji.

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie	5
2. Charakterystyka obszaru	8
3. Analiza atrakcyjności turystycznej obszaru	13
3.1. Walory turystyczne	13
3.1.1. Walory naturalne	13
3.1.2. Walory antropogeniczne	37
3.1.3. Życie kulturalne i sportowe	47
3.2. Stan środowiska naturalnego	52
3.3. Dostępność komunikacyjna	57
4. Analiza stanu zagospodarowania obszaru	59
4.1. Infrastruktura turystyczna	59
4.2. Infrastruktura paraturystyczna	63
5. Analiza S.W.O.T.	70
6. Wnioski i rekomendacje	73
Spis tabel i rysunków	77

1. WPROWADZENIE.

Uwagi ogólne

Turystyka należy do jednych z najszybciej rozwijających się sektorów gospodarki światowej. Zajmuje drugie miejsce w ekonomice światowej, po przemyśle elektronicznym i komputerowym, wyprzedzając przemysł naftowy i samochodowy.

Turystyka stanowi kluczowy czynnik rozwoju regionalnego. Jako dziedzina typowo interdyscyplinarna umożliwia osiąganie pokaźnych dochodów przez sektory związane z wytwarzaniem produktu turystycznego. Pod nazwą tą kryją się nie tylko produkty sensu stricto turystyczne, jak na przykład imprezy turystyczne, ale również cały wachlarz towarów i usług, których istnienie na rynku gwarantuje satysfakcję podróżnych. Turystyka przenika, więc całą gospodarkę, a jej wkład w rozwój ekonomiczno-społeczny jest nieoceniony. Każdy dolar zarobiony przez przemysł turystyczny generuje kolejne dolary w innych sektorach.

Znaczenie turystyki widoczne jest nie tylko w liczbach. Jej efekty pozafinansowe odgrywają też ogromną rolę i są unikalne. Turystyka pozwala zjednywać zwaśnione narody, przełamywać stereotypy, wzbogacać wiedzę, rozwijać się intelektualnie. Jest doskonałą podstawą do aktywizacji społeczeństw lokalnych i rozwoju regionów. Postrzegana jest także jako panaceum na problem bezrobocia, jako że wymaga znacznego zaangażowania czynnika ludzkiego i przez to tworzy dużo nowych miejsc pracy.

Turystyka daje olbrzymie możliwości zatrudnienia – 255 mln osób, czyli co dziewięta osoba na świecie znalazła zatrudnienie w sferze biznesu turystyczno-hotelowego. Turystyka i podróże tworzą jedno miejsce pracy na każde 2,4 sekundy. W ostatnim dziesięcioleciu wzrost zatrudnienia w tej gałęzi gospodarki wyniósł 50,9%. Według ocen Światowej Organizacji Turystyki, każde miejsce w przemyśle turystycznym to trzy miejsca pracy w gospodarce.

Turystyka może rozwinąć się prawie wszędzie. Każdy zakątek świata dysponuje unikalnymi walorami, które wykorzystane w odpowiedni sposób, mogą przynosić dochody. Dla osiągnięcia pożądaných efektów potrzebne są jednak duże nakłady – na infrastrukturę, ochronę środowiska, dóbr kultury. Te aspekty warunkują możliwości rozwoju turystyki na danym obszarze, ale muszą być uzupełnione przez inwestycje projektowe – czyli tworzenie strategii rozwoju turystyki i produktów turystycznych, biznesplanów czy studiów wykonalności. Jedynie ujęcie ogólnej wizji rozwoju turystyki w szczegółowy harmonogram działań, po wcześniejszym przeanalizowaniu wszystkich mocnych i słabych stron, jest gwarancją sukcesu. Tak, więc kluczowe znaczenie ma pomysł i koncepcja, w jaki sposób stworzyć i komercjalizować oryginalne i konkurencyjne produkty turystyczne.

Cel projektu

Pomysł stworzenia "Wstępnego audytu turystycznego powiatu radzyńskiego" jest pierwszym etapem na drodze do rozwijania funkcji turystycznych obszaru. Celem jego opracowania jest przeprowadzenie dokładnej analizy potencjału turystycznego obszaru, zarówno pod kątem posiadanych walorów naturalnych i antropogenicznych, jak i pod względem zagospodarowania turystycznego, stanu ochrony środowiska naturalnego oraz dostępności komunikacyjnej. Ta swoista inwentaryzacja obszaru pozwoli na wskazanie kierunków rozwoju i będzie wstępem do opracowania dokumentów strategicznych.

Audyt turystyczny jest kluczem do kreacji innowacyjnych i wysokiej jakości produktów turystycznych, przyciągających turystów, wykorzystujących lokalny potencjał, stanowiących jeden z kluczowych elementów turystycznego rozwoju obszaru. Wnioski płynące z audytu prowadzą do przeprowadzenia analizy S.W.O.T. – określenia mocnych i słabych stron, możliwości i zagrożeń obszaru. Zestawienie wniosków płynących z przeprowadzonego audytu turystycznego oraz z analizy S.W.O.T. prowadzi do stworzenia koncepcji zintegrowanego produktu turystycznego, który odnosi się w ścisły sposób do potencjału turystycznego i charakteru obszaru.

Celem niniejszego dokumentu jest szczegółowa analiza potencjału turystycznego obszaru objętego projektem prowadząca do opracowania rekomendowanych kierunków rozwoju oraz będąca podstawą do wykreowania unikalnych produktów turystycznych.

Obszar badawczy projektu

Obszar objęty projektem został zdefiniowany jako powiat radzyński, który pod względem administracyjnym dzieli się na miasto Radzyń Podlaski oraz gminy: Radzyń Podlaski, Komarówka Podlaska, Kąkolewnica Wschodnia, Borki, Czemierniki, Wołyń i Ulan-Majorat.

Metodologia prac

Niniejszy dokument składa się zasadniczo z trzech części:

- analizy potencjału, zarówno pod kątem atrakcyjności turystycznej, jak i stanu zagospodarowania obszaru, stanu środowiska naturalnego i dostępności komunikacyjnej,
- analizy S.W.O.T.,
- wniosków i rekomendacji dotyczących rozwoju turystyki na obszarze powiatu radzyńskiego.

Podczas konstruowania "Wstępnego audytu turystycznego powiatu radzyńskiego" posłużono się dwoma rodzajami źródeł: źródłami pierwotnymi - informacjami pochodzącymi z badań marketingowych, z wywiadów ankietowych oraz rozmów, a także źródłami wtórnymi, które stanowiły dane uzyskane m.in. z prasy branżowej i lokalnej, jednostek

naukowo-badawczych oraz Urzędu Statystycznego, danych Światowej Organizacji Turystyki (WTO) i Światowej Rady Turystyki i Podróży (WTTC).

Najważniejsze źródła danych i informacji pierwotnych:

- dane zebrane podczas wywiadów ankietowych i rozmów z przedstawicielami władz gmin, powiatu oraz pracownikami Urzędów,
- opinie zebrane w wywiadach ankietowych oraz rozmowach bezpośrednich z gestorami bazy turystycznej oraz mieszkańcami terenu.

Najważniejsze źródła danych i informacji wtórnych:

- dokumenty strategiczne miasta, gmin i powiatu (strategie rozwoju, plany rozwoju lokalnego),
- publikacje i opracowania historyczne,
- strony internetowe miast i gmin,
- foldery promocyjne,
- prasa regionalna oraz lokalna.

2. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU.

Powiat radzyński położony jest na styku dwóch obszarów fizyczno-geograficznych Europy - Europy Zachodniej i Europy Wschodniej, w północnej części województwa lubelskiego, w odległości 74 km od Lublina. Powierzchnia powiatu wynosi 965,21 km², zamieszkuje go 62 017 mieszkańców. Gęstość zaludnienia wynosi 64 mieszkańców na 1 km². (dane z 2004 r.).

Rys. nr 1. Mapa województwa lubelskiego z podziałem na powiaty.

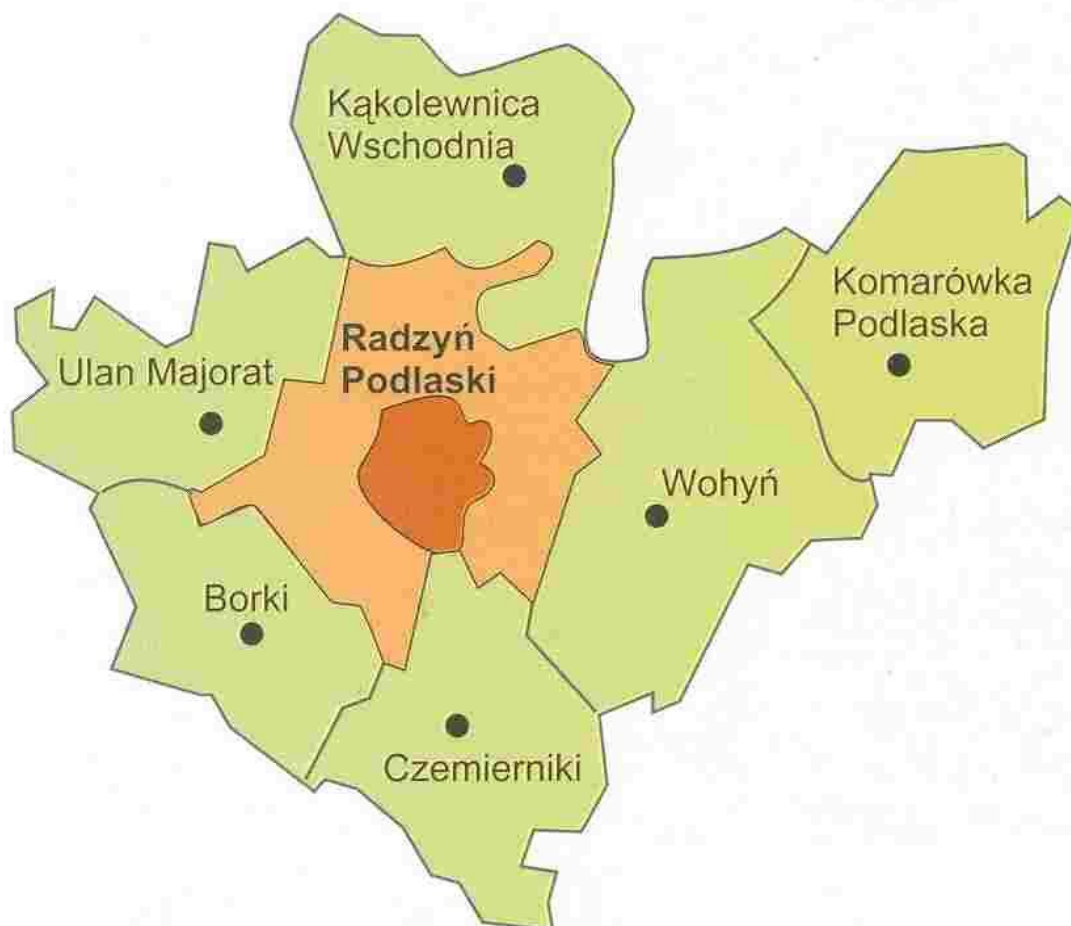
Obszar powiatu radzyńskiego według regionalizacji Kondrackiego 2001 leży na pograniczu dwóch podprovincji fizyczno-geograficznych: Nizin Środkowopolskich oraz Polesia. Zachodnia część powiatu (gminy: Ulan-Majorat, Borki, Czemierniki, miasto Radzyń Podlaski oraz częściowo gminy: Kąkolewnica Wschodnia i Radzyń Podlaski) położona jest na obszarze Nizin Środkowopolskich, gdzie wyróżniają się trzy jednostki o randze mezoregionów fizyczno-geograficznych: Równina Łukowska i Wysoczyzna Lubartowska, oddzielone Pradolina Wieprza. Wschodnia część powiatu radzyńskiego (w całości gminy Wohyń i Komarówka Podlaska) należy do Polesia i położona jest na obszarze dwóch jednostek o randze mezoregionów: Zakłęsłości Łomaskiej oraz Równiny Parczewskiej.

Rys. nr 2. Położenie powiatu radzyńskiego na tle jednostek fizyczno-geograficznych wg podziału Kondrackiego 2001.

W skład powiatu wchodzi osiem gmin:

- Gmina miejska: Radzyń Podlaski
- Gminy wiejskie: Borki, Czemierniki, Kąkolewnica Wschodnia, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Wołyń.

Rys. nr 3. Mapa powiatu radzyńskiego z podziałem na gminy.

Radzyń Podlaski jest stolicą powiatu i leży w północnej części województwa lubelskiego, 71 km od Lublina. Wbrew nazwie Podlasie zaczyna się ok. 10 km na północny-wschód, a Radzyń leży na Lubelszczyźnie. Miasto sąsiaduje z gminą Radzyń Podlaski oraz na południu z gminą Czemierniki. Zajmuje powierzchnię 19 km² i liczy 17 200 mieszkańców.

Gmina Radzyń Podlaski zajmuje powierzchnię 155,17 km² i jest drugą co do wielkości gminą powiatu radzyńskiego promieniście otaczającą jego stolicę. Gmina sąsiaduje z 6 gminami: Czemierniki, Wołyń, Drelów, Kąkolewnica, Ulan-Majorat i Borki. Zamieszkuje ją ponad 8300 osób w 20 sołectwach.

Gmina Borki leży w południowej części powiatu radzyńskiego przy drodze krajowej Białystok-Lublin-Rzeszów (nr 19), pomiędzy Radzynie Podlaskim i Kockiem, w odległości 65 km od Lublina. Zajmuje powierzchnię 111,83 km², co stanowi 11,59% powierzchni powiatu. W 15 sołectwach mieszka około 7000 osób. Graniczy z gminami: Kock, Wojcieszków, Ulan-Majorat, Radzyń Podlaski i Czemierniki.

Gmina Czemierniki położona jest w południowo-wschodniej części powiatu radzyńskiego, 57 km od Lublina, na styku trzech powiatów: powiatu parczewskiego, lubartowskiego i radzyńskiego. Z gmin powiatu radzyńskiego graniczy z: gminą Borki, gminą Radzyń Podlaski, miastem Radzyń Podlaski i gminą Wohyń.

Fizjograficznie gmina położona jest na granicy dwóch obszarów: Europy Wschodniej i Europy Zachodniej, przy czym przeważająca część powierzchni gminy należy do obszaru Europy Zachodniej. Gmina zajmuje powierzchnię 107,71 km². Zamieszkuje ją ok. 5000 mieszkańców na obszarze 9 sołectw.

Gmina Kąkolewnica Wschodnia leży w północnej części powiatu radzyńskiego, 90 km od Lublina, przy drodze krajowej Białystok – Lublin i magistrali krajowej Berlin – Moskwa. Sąsiaduje od południa z gminą Radzyń Podlaski, od wschodu z gminą Drelów, od północy z gminą Międzyrzec Podlaski, od północnego zachodu z gminą Trzebieszów, od zachodu z gminą Łuków oraz od południowego zachodu z gminą Ulan-Majorat. Zajmuje obszar 147 km². Na terenie gminy mieszka około 9 000 mieszkańców w 20 sołectwach.

Gmina Komarówka Podlaska leży w północno-wschodniej części powiatu radzyńskiego, 80 km od Lublina. Sąsiaduje z gminami: Drelów, Łomazy, Milanów, Rossosz, Wisznice, Wohyń. Zajmuje powierzchnię 138 km² i liczy 5360 mieszkańców w 16 sołectwach.

Gmina Ulan-Majorat leży w północno-zachodniej części powiatu radzyńskiego, 75 km od Lublina. Teren gminy sąsiaduje: od strony północno-wschodniej z gminą Kąkolewnica Wschodnia, od strony północnej z gminą Łuków, od wschodu i południowego wschodu z gminą Radzyń Podlaski, od południa z gminą Borki i od zachodu z gminą Wojcieszków. Zajmuje powierzchnię 108 km². Liczba ludności wynosi 6 532 osoby. Gmina swym zasięgiem obejmuje 20 sołectw.

Gmina Wohyń leży we wschodniej części powiatu radzyńskiego, 80 km od Lublina. Od zachodu graniczy z gminą Radzyń Podlaski, od północy z gminą Drelów, od wschodu z gminą Komarówka, od południowego wschodu z gminą Milanów, od południa z gminą Siemień, od południowego wschodu z gminą Czemierniki. Stanowi gminę graniczącą z powiatem parczewskim oraz bialskim.

Należy do największych gmin w powiecie radzyńskim, zajmuje powierzchnię 178,2 km² (co stanowi 18,5% jego powierzchni), którą zamieszkuje 7 431 osób (ok. 12% ludności powiatu) i liczy 17 sołectw. Gęstość zaludnienia gminy wśród gmin powiatu należy do niższych i wynosi 42 osoby na km².

Podsumowanie

Niewątpliwie dużym atutem turystycznym obszaru będącego przedmiotem opracowania jest jego korzystne położenie na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych: drogi krajowej nr 19 Białystok-Lublin-Rzeszów oraz szlaku prowadzącego ze Sławatycz (od przejścia granicznego z Białorusią) poprzez Radzyń Podlaski-Siedlce-Łomżę-Giżycko do Rosji (droga nr 63), z bliskością granicy Unii Europejskiej, co stwarza korzystne warunki dla rozwoju turystyki tranzytowej.

3. ANALIZA ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ OBSZARU.

Atrakcyjność turystyczna obszaru może być oceniana przez pryzmat wielu czynników odgrywających kluczową rolę w rozwoju turystyki. Część z nich nie wykazuje bezpośredniego związku z turystyką, ale odgrywa bardzo istotną rolę w budowaniu wizerunku obszaru recepcyjnego oraz odpowiadania na potrzeby gości. Wynika to również z faktu interdyscyplinarności gospodarki turystycznej, którą trudno jednoznacznie zaklasyfikować w sztywnych kategoriach.

Do czynników warunkujących możliwości rozwoju turystyki w powiecie radzyńskim należą między innymi:

- walory turystyczne:
 - walory naturalne,
 - walory antropogeniczne
- stan środowiska naturalnego,
- dostępność komunikacyjna.

Zestawienie powyższych elementów pozwala określić atrakcyjność turystyczną danego obszaru.

3.1. Walory turystyczne.

Na analizę walorów turystycznych obszaru objętego projektem składają się wszystkie te elementy, które mogą być atrakcyjne dla przybywających na jej teren turystów, stanowiąc magnes i jeden z powodów przyjazdów. Walory turystyczne obszaru generalnie można podzielić na walory naturalne oraz antropogeniczne, czyli te będące efektem działalności człowieka.

Analiza walorów turystycznych powiatu radzyńskiego rozpatrywanych pod kątem potencjału turystycznego obejmuje ocenę walorów naturalnych i antropogenicznych.

3.1.1. Walory naturalne.

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależą przede wszystkim możliwości rozwoju różnych rodzajów i form turystyki. Wielość i różnorodność występującego bogactwa przyrody stanowi nierzadko podstawową atrakcję dla odwiedzających obszar recepcyjny turystów.

Struktura gruntów

Struktura gruntów na danym obszarze dostarcza podstawowych informacji na temat możliwości turystycznego wykorzystania obszaru. To, czy region jest wysoko zurbanizowany czy typowo rolniczy, warunkuje formy turystyki, które można uprawiać.

Powiat radzyński ma charakter wybitnie rolniczy. Użytki rolne stanowią 71,8% ogólnej powierzchni powiatu, w tym grunty orne 52,6%. Występują tu ubogie gleby porośnięte lasami (20,7% powierzchni użytków rolnych) oraz liczne łąki i pastwiska (18,3% użytków rolnych).

Strukturę gruntów w poszczególnych gminach ilustruje tabela poniżej.

Tabela nr 1. Struktura gruntów w powiecie radzyńskim.

Wyszczególnienie	Powierzchnia (ha)	Użytki rolne				Lasy	Pozostałe grunty i nieużytki
		razem	grunty orne	sady	łąki i pastwiska		
		(ha)					
Radzyń Podlaski <i>Gmina miejska</i>	1929	1056	825	34	196	90	783
Borki	11183	7864	6160	105	1599	1626	1693
Czemierniki	10771	6667	4762	73	1831	2555	1549
Kąkolewnica Wschodnia	14771	9920	7052	66	2801	3638	1213
Komarówka Podlaska	13756	9510	6992	347	2170	2934	1312
Radzyń Podlaski	15517	9393	7392	252	1748	4506	1618
Ulan-Majorat	10777	8219	6353	22	1844	1058	1500
Wołyń	17817	12595	9285	366	2943	3563	1660

Źródło: GUS 2003.

Ukształtowanie powierzchni i budowa geologiczna

Obszar powiatu radzyńskiego charakteryzuje się dość mało urozmaiconą rzeźbą terenu, choć poszczególne regiony fizyczno-geograficzne pod względem krajobrazowym posiadają swoją własną specyfikę.

Równina łukowska stanowi płaską, miejscami lekko falistą powierzchnię, o charakterze wysoczyzny morenowej, wzniesioną od około 145 do 160 m n.p.m. Deniwelacje względne nie przekraczają na ogół kilku metrów, jedynie w rejonie zboczy dolin rzecznych Bystrzycy i Białki dochodzą do 10 – 12 m. Podłoże budują tu gliny zwałowe zlodowacenia Środkowopolskiego (Odry) o miąższości od kilku do kilkunastu metrów, przykryte miejscami piaskami wodnolodowcowymi lokalnych stożków sandrowych. Największe powierzchnie sandrowe (o powierzchniach 30 – 40 km²) występują w widłach rzek Bystrzycy i Białki oraz na południowy-

zachód od Kąkolewnicy. Lokalnie na piaskach sandrowych utworzyły się niewielkie wydmy (np. w okolicy Płudów i Głównego).

Podobny charakter rzeźby terenu posiada Równina Parczewska, usytuowana na wysokości od około 150 do nieco ponad 160 m n.p.m. W budowie podłoża zdecydowanie przeważają gliny zwałowe. Niewielki płat piaszczystych osadów sandrowych występuje na południe od Wohynia. Wysoczyzna morenowa Równiny Parczewskiej rozcięta jest doliną rzeki Piwonii. Szerokość doliny wynosi od 0,5 do 1 km. W jej dnie występują torfy, a na zboczach listwy piasków wodnolodowcowych. Wysokość zboczy doliny Piwonii przekracza miejscami 10 m.

Nieco bardziej urozmaiconą rzeźbą charakteryzuje się Wysoczyzna Lubartowska, szczególnie w części sąsiadującej z doliną Tyśmienicy, gdzie porozcinana jest siecią dolinek lokalnych dopływów (np. w okolicy Czemiernik). W budowie podłoża przeważają tu również gliny zwałowe, przykryte w wielu miejscach cienkimi płatami piasków wodnolodowcowych i eolicznych.

Zakłęśłość Łomaska stanowi monotonną, płaską powierzchnię, nieco obniżoną w stosunku do wcześniej opisanych obszarów, położoną od około 145 do nieco ponad 150 m n.p.m. W części należącej do powiatu radzyńskiego nosi charakter równiny wodnolodowcowej ze śladami koryt postglacjalnych rzek roztokowych oraz płytkimi zagłębieniami pojeziornymi. Pokryta jest piaskami wodnolodowcowymi związanymi z okresami recesji lądolodów zlodowacenia Środkowopolskiego (stadiałów Odry i Warty) oraz mułkami jeziornymi i rzeczno-rozlewiskowymi z okresu zlodowaceń północnopolskich.

Do najbardziej urozmaiconych pod względem krajobrazowym, a także geologicznym należy strefa Pradoliny Wieprza. Obejmuje ona również część doliny Tyśmienicy od jej ujścia po okolice Radzyna Podlaskiego. Dolina Tyśmienicy na tym odcinku ma szerokość od 1,5 do 2 km. Jej płaskie dno pokryte jest torfowiskami, ponad które wznoszą się płaskie, piaszczyste powierzchnie tarasów nadzalewowych, występujące w formie listew u podstawy zbocza doliny oraz wysepek wśród torfowisk, wzniesione 2-4 m ponad dno doliny. Wysokości zboczy doliny przekraczają miejscami 15 m (np. w okolicy Niewęgłosza i Tchórzewa). W okolicy Brzezin i Suchowoli zbocza te nadbudowane są piaskami i żwirami tarasów kemowych. Miąższość osadów czwartorzędowych na obszarze powiatu radzyńskiego zwiększa się generalnie ku północy i wynosi od około 10 m w strefie doliny Tyśmienicy do ponad 50 m w okolicach Kąkolewnicy. Podłoże osadów czwartorzędowych stanowią piaszczysto-mułkowe utwory trzeciorzędu, a miejscami margle kredowe.

Pod względem złóż surowców mineralnych powiat radzyński należy do mało zasobnych. Brak jest tu perspektyw na odkrycie i udokumentowanie złóż znaczących surowców energetycznych, rud metali, surowców chemicznych. Na obszarze powiatu istnieją

udokumentowane złoża kopalin pospolitych- kruszywa naturalnego oraz torfu o małej i średniej zasobności¹.

Miasto Radzyń Podlaski leży na Równinie Łukowskiej. Teren Miasta jest stosunkowo płaską równiną, a deniwelacje w jego obrębie sięgają 16 m od rzędnej 140,0 m w najniższym punkcie doliny, do 156,0 m na obrzeżach Miasta. Według podziału Kondrackiego rejon Radzyna Podlaskiego znajduje się w makroregionie Niziny Środkowoeuropejskiej, mezoregionie Równina Łukowska.

Gmina Radzyń Podlaski położona na Równinie Łukowskiej stanowiącej płaską, miejscami lekko falistą powierzchnię, charakteryzuje się generalnie mało urozmaiconą rzeźbą terenu.

Obszar gminy Borki jest równinny, porośnięty dużymi kompleksami leśnymi i pocięty podmokłymi dolinami rzecznyymi Bystrzycy Północnej i Tyśmienicy oraz rozległymi stawami rybnymi. Teren ten jest typowo rolniczy, z brunatnymi wylugowanymi i pseudobielicowymi glebami.

Centralna część gminy Czemierniki wraz z miejscowością gminną znajduje się na obszarze mezoregionu Wysoczyzna Lubartowska gdzie znajduje się najwyższe wzniesienie na terenie gminy - wzgórze koło wsi Stójka o wysokości 170,6 m n.p.m. Dolinę Tyśmienicy i północną część gminy obejmuje Pradolina Wieprza. Jest to teren równinny za wyjątkiem obszaru położonego na północ od wsi Lichty i Niewęgłosz. Tutaj pomiędzy Bełczacem i Tchorzewem znajdują się najniżej położone tereny w gminie. Na wschód od linii Skoki, Stoczek, Wierzchowiny dolina Tyśmienicy zaliczana jest już do mezoregionu Równina Parczewska charakteryzującego się niewielkimi wahaniami wysokości. Mezoregion ten należy już do Polesia, a tym samym do obszaru Europy Wschodniej.

Gmina Ulan-Majorat pod względem geologicznym położona jest w obrębie Niecki Mazowieckiej. Charakteryzuje się wyrównaną powierzchnią terenu. Wysokości bezwzględne wahają się od 144,3 m n.p.m. w południowej części Zarzeczka Ulańskiego do 169,5 m n.p.m. w zachodnim krańcu Stanisławowa. Na terenie gminy występuje rzeźba płaskorówninna, niskofalista i falista.

Rzeźba płaskorówninna, gdzie różnice wysokości względnych nie przekraczają 3 m występuje w północnej części Domaszewnicy oraz we wsiach: Klębów, Kępki, Żyłki, Skrzyszew, Stok i Gąsiory. Występuje również w północnej i południowo-zachodniej części Wierzchowin, w południowo-zachodniej części wsi Paskudy i we wschodniej części Ułana.

Rzeźba niskofalista jest typowa dla pozostałego terenu poza południową częścią Koloni Domaszewskiej i południowym krańcem Rozwadowa. Wahania wysokości względnych sięgają od 3 do 7 m.

¹ Na podstawie: Program Ochrony Środowiska i Plan Gospodarki Odpadami dla Powiatu Radzyńskiego, Radzyń Podlaski 2004.

Rzeźba falista występuje na małej powierzchni. Wysokości względne wahają się tu od 7m do 20 m, w rejonie południowej części Koloni Domaszewskiej i w południowym fragmencie Rozwadowa.

Rzeźbę terenu gminy Wohyń można określić jako równiną, miejscami lekko pofałdowaną, spadki terenu rzadko przekraczają 2%. Wyróżnia się dwa poziomy: niższy - poziom akumulacji wodnej, zajmujący ok. 25% powierzchni gminy, obejmujący płaskie równiny wzdłuż dolin rzek, zajęte głównie przez użytki zielone oraz wyższy, z okresu zlodowacenia Środkowopolskiego, zajmujący większą część obszaru gminy, posiadający formy akumulacyjne w postaci łagodnych pagórków, silnie zdencjonowanych, pokryte głównie polami uprawnymi i lasami. Deniwelacja względna na obszarze gminy sięga 31 m, najniższy punkt terenu leży na południowo-zachodnim skraju gminy - w dolinie rzeki Tyśmienicy - 134,6 m n.p.m., najwyższy punkt znajduje się na terenie miejscowości Wohyń - Zapoprzeczne - 165,7 m n.p.m.

Uwarunkowania klimatyczne

Powiat radzyński należy do regionu klimatycznego wschodnio-małopolskiego, krainy klimatycznej chełmsko-podlaskiej. Charakteryzuje się on dłuższym okresem trwania zimy niż na pozostałym obszarze krainy Wielkich Dolin. Lato jest natomiast równie ciepłe i długie. Wiosna i jesień są stosunkowo krótkie i charakteryzują się znacznymi amplitudami temperatur powietrza. Wynika to z silniejszych cech kontynentalizmu klimatu Podlasia. Średnia roczna temperatura powietrza na obszarze powiatu w latach 1951 - 1980 wynosiła 7,2 - 7,3°C, średnia temperatura stycznia - 4,6°C, a średnia temperatura lipca 18°C. Roczna amplituda temperatur wynosiła 22,6°C. Na obszarach leśnych i w ich sąsiedztwie dobowe wahania temperatur ulegają znacznemu złagodzeniu. Średnia roczna suma opadów w latach 1975 - 1980 kształtowała się na poziomie 530 - 545 mm. Największa ilość opadów przypadała na miesiące letnie z maksimum w sierpniu i lipcu. Są to głównie opady krótkotrwałe, ale intensywne. Średnia liczba dni w roku z pokrywą śnieżną wynosi 82. Największe zachmurzenie przypada (podobnie jak w całej Polsce) na chłodną porę roku z maksimum w listopadzie i grudniu. Najbardziej pogodne są miesiące wrzesień i czerwiec. Średnio w roku liczba dni bezchmurnych wynosi około 40. Przeważają wiatry z kierunków zachodniego i południowo-zachodniego. Dość częste są również wiatry północne i północno-zachodnie. 66% stanowią wiatry o sile nie przekraczającej 5 m/s. Średnia roczna prędkość wiatru wynosi około 3 m/s. Na uwagę zasługuje stosunkowo duża liczba dni ciszy w ciągu roku. Długość okresu wegetacyjnego wynosi 200 - 210 dni. Rozpoczyna się on zwykle około 1-5 kwietnia, a kończy około 28 - 30 października. Swoistym mikroklimatem, szczególnie w zakresie wilgotności powietrza oraz

złagodzenia siły wiatru charakteryzuje się dolina Tyśmienicy, szczególnie w sąsiedztwie Borów Czemiernickich².

Kompleksy leśne

Ekosystemy leśne na terenie powiatu radzyńskiego zajmują powierzchnię 19 858 ha (20,6% ogólnej powierzchni powiatu), z czego 11 685 ha to lasy stanowiące własność Skarbu Państwa, pozostające w zarządzie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Lublinie (nadleśnictwo Radzyń Podlaski, Międzyrzec Podlaski i Lubartów). Nadzór nad lasami nie stanowiącymi własności Skarbu Państwa w pięciu gminach powiatu (gminy: Borki, Ulan-Majorat, Wołyń, Radzyń Podlaski i Kąkolewnica Wschodnia) od 1 stycznia 2003 roku został powierzony w drodze porozumienia Lasom Państwowym – Nadleśnictwu Radzyń Podlaski. W pozostałych gminach (gminy: Czemierniki, Komarówka Podlaska) nadzór nad tymi lasami sprawują służby do spraw leśnictwa Starosty Radzyńskiego. Lasy na terenie powiatu są zróżnicowane gatunkowo, w zależności od warunków glebowych, wodnych oraz stopnia ingerencji człowieka. Dominują bory mieszane i sosnowe z dużym udziałem brzozy. Miejscami na obszarach podmokłych występują olsy, a lokalnie w dolinach rzek zachowały się niewielkie fragmenty łągów. W południowej części powiatu znajdują się również lasy grabowe (grabowe i dębowe). Obszary leśne powiatu radzyńskiego obfitują w stare 100-200 letnie drzewostany, wśród których występują drzewa objęte ochroną jako pomniki przyrody.

W granicach administracyjnych Miasta Radzyń Podlaski i w jego bezpośrednim otoczeniu występują duże kompleksy leśne zajmując powierzchnię 79,43 ha, co stanowi 4% ogólnej jego powierzchni. Przeważają bory sosnowe. W drzewostanach liściastych dominującymi gatunkami są: brzoza, dąb i olsa. Lasy okalają miasto półpierzścieniem od strony południowej.

Wszystkie lasy na terenie Miasta stanowią własność prywatną. Lasy występują w 3 kompleksach:

- Radzyń Miasto - 0,41 ha,
- Radzyń Koszary - 0,27 ha,
- Kozirynek Nowy - 78,75 ha.

Są to przede wszystkim lasy olsowe.

Na terenie Miasta nie ma lasów chronionych.

Gminę Radzyń Podlaski cechuje wielkie bogactwo lasów zajmujących powierzchnię 4 453 ha (29% wszystkich gruntów). Lesistość w gminie jest najwyższa w porównaniu do pozostałych gmin powiatu i znacznie przewyższa średnią lesistość w powiecie. 2/3 ogólnej powierzchni lasów są to lasy państwowe, pozostała część, tj. 1 193 ha, to lasy niepaństwowe.

² ibidem

Dominują bory mieszane i sosnowe z dużym udziałem brzozy, obfitujące w stare, kilkusetletnie drzewostany. Miejscami na obszarach podmokłych występują olsy, a lokalnie w dolinach rzek zachowały się niewielkie fragmenty łągów.

Lasy na terenie gminy Borki zajmują 1 624 ha, co stanowi 14,5 % ogólnej powierzchni gminy z dużą ilością starodrzewia. Lasy państwowe stanowią 438 ha, a niepaństwowe 1 186 ha. Większość lasów to bory sosnowe z udziałem młodników sosnowych i brzozowych np.: kompleks leśny Pasmugi, Wola Chomejowa, obszary w okolicy Sitna i Maruszewca. Mniejsze powierzchnie zajmują olsy i łągi, bardzo rzadko występują grądy i dąbrowa świetlista. Przeważają siedliska lasu mieszanego świeżego i boru mieszanego świeżego, znacznie mniejsze powierzchnie zajmują siedliska olsowe i boru świeżego. Największa mozaikowość typów siedliskowych występuje w lesie Borkowskim. Przeważają tu siedliska boru mieszanego świeżego i olsowe, stosunkowo niewielką powierzchnię zajmują siedliska lasu mieszanego świeżego.

Część południowa gminy leży w granicach obszaru chronionego krajobrazu "Annówka". Ponad 80% powierzchni obszar chronionego krajobrazu "Borki" stanowią grunty leśne. Jest to zwarty, zróżnicowany fitosocjologicznie (przeważają sosnowe bory suche i świeże) stosunkowo rozległy kompleks leśny, w którym udział starodrzewu przekracza 30%.

Lesistość gminy Czemierniki wynosi 23,7% i jest wyższa od lesistości województwa. Lasy na terenie gminy są rozmieszczone nierównomiernie. Największy kompleks znajduje się na południu - Bory Czemiernickie. W części centralnej znajduje się niewielki kompleks leśny oraz na północy fragment lasów prywatnych. W gminie dominują lasy będące własnością Skarbu Państwa, lasów prywatnych jest zaledwie 714 ha (około 28% wszystkich gruntów leśnych w gminie). Głównym typem siedliskowym jest bór mieszany świeży zajmujący 44% wszystkich powierzchni leśnych. Najcenniejszym kompleksem leśnym są Bory Czemiernickie. Wraz z doliną Tyśmienicy stanowi łącznik ekologiczny między Polesiem a Pradoliną Wieprza. Cennym jest również kompleks leśny położony na północ od Czemiernik, tuż nad doliną Tyśmienicy.

Na terenie gminy Wołyń lasy występują na powierzchni 3 564 ha, co stanowi 20% powierzchni gminy. Lasy Państwowe zajmują 2 089 ha, a lasy niepaństwowe 1 475 ha.

Powierzchnia lasów na terenie gminy Komarówka Podlaska wynosi 2 902 ha, co stanowi 21,1% ogólnej powierzchni gminy, w tym lasów państwowych 1 723 ha, a prywatnych 1 179 ha.

Lasy na terenie gminy Kąkolewnica Wschodnia zajmują obszar 3 650 ha. Lesistość gminy wynosi 24% (2 miejsce w powiecie). Powierzchnia lasów państwowych wynosi 2 318 ha, a lasów niepaństwowych - 1 332 ha.

W gminie Ulan-Majorat największy kompleks leśny znajduje się w jej północno-wschodniej części. W jego skład wchodzi Las Zakrzewski i Las Gąsiorowski, które przedziela linia kolejowa. Są one częścią większego kompleksu w większości położonego w gminach Kąkolewnica Wschodnia, Radzyń Podlaski i Łuków. Znaczne kompleksy znajdują się również w sołectwach: Sobole i Stanisławów.

Gmina charakteryzuje się następującymi typami siedliskowymi lasu:

- Bór świeży - gatunkiem głównym jest tu sosna, gatunkami domieszkowymi są: brzoza, dąb, modrzew;
- Bór mieszany świeży - gatunkami głównymi są dąb i sosna, gatunkami domieszkowymi są: modrzew i brzoza;
- Bór wilgotny - gatunkiem głównym jest tu sosna, gatunkami domieszkowymi są: brzoza, dąb a w Ulanie spotykany jest świerk;
- Las mieszany świeży - gatunkami głównymi są: dąb i sosna, gatunkami domieszkowymi są: modrzew, jedlica, grab;
- Las świeży - gatunkiem głównym jest: dąb, gatunkami domieszkowymi są: modrzew, jedlica, grab;
- Las wilgotny - gatunkiem głównym jest dąb, gatunkami domieszkowymi: jesion i wiąz;
- Ols - gatunkiem głównym jest olsza czarna, gatunkami domieszkowymi: jesion i brzoza.
- Bór świeży i bór mieszany świeży są dominującymi typami siedliskowymi w gminie.

Flora

Teren powiatu radzyńskiego charakteryzuje się średnim stopniem zróżnicowania środowisk przyrodniczych. Najcenniejsze ekosystemy przyrodnicze to dolina Tyśmienicy oraz niewielkie, śródleśne enklawy, rozrzucone prawie na całym obszarze powiatu. Można wyróżnić kilka podstawowych typów siedlisk przyrodniczych występujących na terenie powiatu, z których prawie każde charakteryzuje się własną specyfiką z właściwym sobie zespołem flory i fauny. Większość z nich jest silnie przekształcona antropogenicznie lub wytworzyła się przy współdziałaniu działań gospodarczych w środowisku.

Najcenniejszy element przyrodniczy powiatu radzyńskiego stanowią ekosystemy torfowiskowe i bagienne—**stanowią**. Niektóre z nich, szczególnie niewielkie śródleśne bagna, zachowały się w niemal niezmienionym stanie. Do najbardziej rozpowszechnionych należą torfowiska typu niskiego, usytuowane w dolinach rzek oraz niektórych obniżeniach. Największe, zwarte powierzchnie torfowisk, występują w dolinie Tyśmienicy. W śródleśnych niewielkich torfowiskach i bagnach, zlokalizowanych przede wszystkim w gminach Komarówka Podlaska i Kąkolewnica Wschodnia, występują rzadko spotykane, często reliktywne

gatunki roślin, np. turzyca strunowa, wierzba lapońska i borówkolistna, brzoza niska.

Największy udział powierzchniowy wśród omawianych typów zbiorowisk roślinnych mają ekosystemy łąkowe. Prawie wszystkie z nich mają sztuczny charakter zespołów roślinnych, uformowany w wyniku osuszania, nawożenia i wysiewu traw. Największe zwarte powierzchnie ekstensywnie użytkowanych łąk zlokalizowane są w dolinie Tyśmienicy. Łąki te są miejscami lęgowymi i żerowiskowymi wielu gatunków ptaków, w tym także rzadkich i chronionych.

Pozostające w granicach powiatu radzyńskiego ekosystemy wodne, to głównie wody płynące. Są one na ogół silnie przekształcone w wyniku prac melioracyjnych i regulacyjnych. Mimo tego przedstawiają znaczną wartość przyrodniczą, uzupełniając i wzbogacając dolinne ekosystemy torfowiskowe. Szczególnie cenne, choć niewielkie obszarowo ekosystemy wodne, to zespoły torfianek i starorzecza w dolinie Tyśmienicy oraz przyujściowych odcinkach Bystrzycy i Białki. Stanowią one środowisko życia swoistych zespołów roślin i zwierząt. Są miejscem lęgowym wielu gatunków ptaków wodno-błotnych, w tym rzadkich i chronionych. Podobną rolę spełniają okresowo stawy hodowlane, znajdujące się w dolinie Tyśmienicy w okolicy Suchowoli oraz w dolinie Bystrzycy w Borkach.

Na terenie powiatu radzyńskiego występuje także liczna grupa gatunków roślin, które znajdują się na liście gatunków chronionych. Należą do nich: widłak jałowcowaty, widłak goździsty, orlik pospolity, rojnik pospolity, parzydło leśne, naparstnica zwyczajna, goryczka wąskolistna, barwinek pospolity, lilia złotogłów, storczyk krwisty, storczyk szerokolistny, podkolan biały, kruszczyk szerokolistny, gnieźnik leśny, kopytnik pospolity, kalina koralowa, konwalia majowa oraz chronione gatunki porostów: brodaczka kępkowa, brodaczka kędzierzawa, płucnica islandzka (na terenie Miasta Radzyń Podlaski), pałka wodna i turzyca - porastająca brzegi mokradeł, rzęsa i lilia wodna - pokrywająca lustro wody (gmina Ulan-Majorat)³.

Fauna

Na terenie powiatu radzyńskiego, w kompleksie leśnym w pobliżu Radzyna Podlaskiego, w obszarze rezerwatu "Czapliniec" w uroczysku "Feliksówka" znajduje się stanowisko lęgowe czapli siwej oraz gniazda kruka wędrownego i kani rudej podlegające ochronie. Na terenie Miasta Radzyń Podlaski występują chronione gatunki ptaków: dzięcioł czarny, dzięcioł średni.

Na obszarze gminy Borki stwierdzono obecność łącznie 167 przedstawicieli kręgowców (z pominięciem ryb). Największym bogactwem gatunkowym odznacza się gromada ptaków (129 gatunków - 112

³ ibidem

łęgowych i 17 niełęgowych), następnie ssaków (28 gatunków), płazów (9 gatunków) i gadów (1 gatunek). Najliczniejsze skupiska stanowisk rzadkich i chronionych oraz najbardziej zagrożonych wyginięciem gatunków zwierząt obserwowane są w dolinach: Bystrzycy, Małej Bystrzycy, Białki i Tyśmienicy i stawów rybnych. Odznaczają się wyjątkowo wysokimi walorami faunistycznymi. Z bardziej interesujących faunistycznie kompleksów leśnych na uwagę zasługuje Las Borkowski.

Na terenie kompleksu leśnego Bory Czemiernickie (w gminie Czemierniki), z uwagi na powierzchnię oraz na zróżnicowanie siedlisk, głównie obecność fragmentów dąbrów, występuje wiele rzadkich gatunków ptaków: jak trzmielojad, dzięcioł czarny, jastrząb i kruk. Występują tu również sarny i dziki oraz chronione gatunki roślin. Na terenach łąk w okolicach Stoczka. W w występują rybitwy, czajki, rycyki i brodźce. W dolinie Tyśmienicy spotyka się wiele gatunków skrzydlatych drapieżników: błotniaki stawowe i łąkowe, pszczołojady, kobuzy, jastrzębie, krogulce i bieliki.

W gminie Ulan-Majorat w strefach dolin rzecznych Bystrzycy, Samicy i Stanówki (bliskość wody i mozaika biocenoz) oraz w ich bezpośrednim sąsiedztwie występują wyjątkowo korzystne warunki faunistyczne.

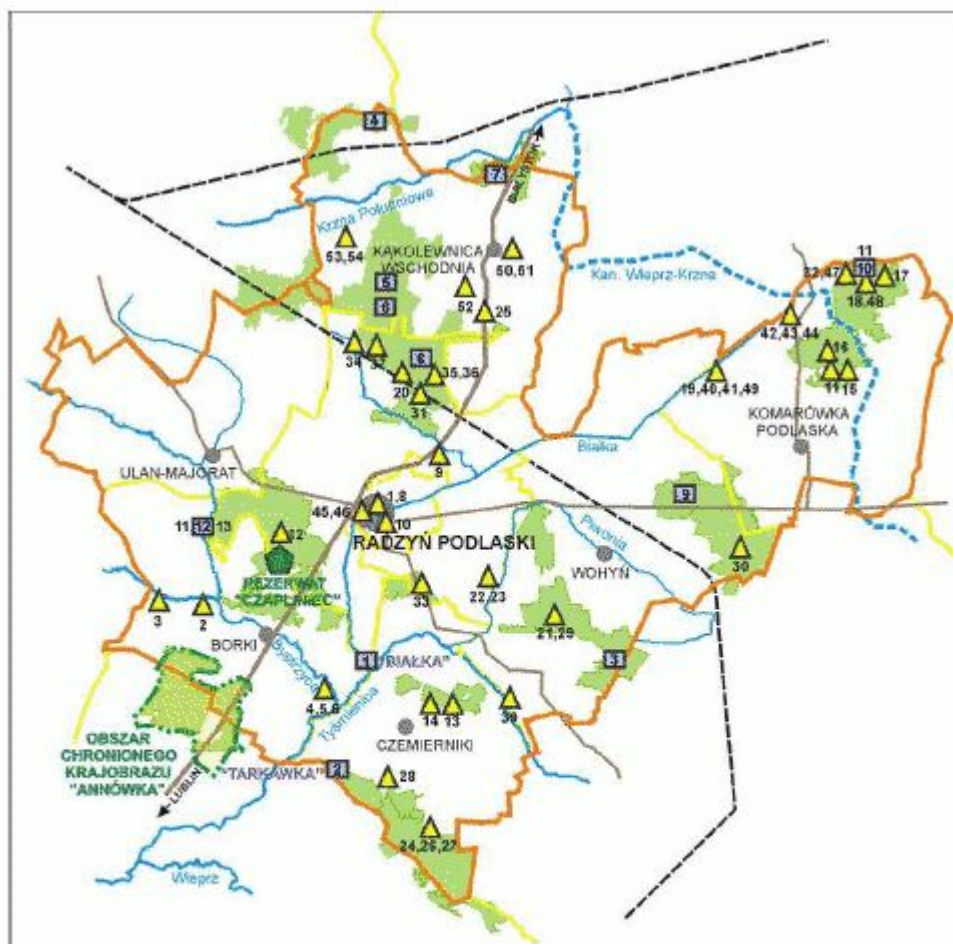
Formy ochrony przyrody na terenie powiatu radzyńskiego

W granicach administracyjnych powiatu radzyńskiego występuje szereg cennych przyrodniczo obiektów oraz pojedyncze obszary, które objęte zostały różnorodnymi formami ochrony na mocy ustawy z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 1991, nr 114, poz. 492) z późniejszymi zmianami.

W powiecie radzyńskim ustanowiono następujące formy ochrony:

- rezerwaty przyrody,
- pomniki przyrody,
- użytki ekologiczne,
- obszary ochrony krajobrazu,
- inne.

Ich lokalizację przedstawiono na poniższej mapie.

Objaśnienia:

- obszar chronionego krajobrazu
- rezerwat przyrody
- pomnik przyrody (numeracja zgodna z zestawieniem tabelarycznym w zał. 1)
- użytk ekologiczny (numeracja zgodna z zestawieniem tabelarycznym w zał. 2)

Rys. nr 4. Formy ochrony przyrody na terenie powiatu radzyńskiego.

REZERWATY PRZYRODY

Rezerваты przyrody, w myśl ustawy o ochronie przyrody, są obszarami obejmującymi naturalne lub mało zmienione ekosystemy, określone gatunki roślin i zwierząt, elementy przyrody nieożywionej mające istotną wartość ze względów naukowych, kulturowych, krajobrazowych i dydaktycznych.

Na terenie powiatu radzyńskiego status rezerwatu posiada tylko jeden obszar, położony w kompleksie leśnym (w zarządzie Nadleśnictwa w Radzynie Podlaskim) w pobliżu miejscowości Sitno na pograniczu gmin Borki i Radzyń Podlaski. Jest to rezerwat faunistyczny "Czapliniec", utworzony w 1968 roku w celu ochrony kolonii lęgowej czapli siwej.

Powierzchnia rezerwatu wynosi 15,67 ha. Obejmuje on około 150 letni drzewostan sosnowy i około 130 letni dębowy. Na przełomie lat 60-tych i 70-tych notowano tu blisko 80 gniazd czapli siwej. Żywicowanie drzew przeprowadzone w tych latach spowodowało przeniesienie się kolonii do przyległych lasów prywatnych. Po kilkunastu latach część gniazd została ponownie zasiedlona.

Powierzchnię rezerwatu stanowi jednopiętrowy drzewostan sosnowy w wieku ok. 180 lat z gęstym podszyciem. Warstwa runa jest bogata w gatunki, ważniejsze z nich to: konwalia majowa, konwalijka dwulistna, gwiazdnice (wielkokwiatowa, gajowa, średnia), zawilce (gajowy, żółty), szczawik zajęczy, zerwa kłosowa, pięciornik biały, dąbrowka rozłogowa, przetacznik ożynkolistny, bukwica pospolita, perłówka zwisła, kokoryczka wonna, fiołek leśny, borówka czernica, przylaszczka pospolita, orlik pospolity, pierwiosnka wyniosła i lilia złotogłów. Na terenie rezerwatu występują liczne gatunki ptaków. W 1980 roku stwierdzono gniazdowanie 191 par ptaków z 36 gatunków, występują tu między innymi: zięba, świstunka, szpak, bogatka, muchołówka, rudzik, świergotek, turkawka, grzywacz. Jest to największe zagęszczenie ptaków w porównaniu z innymi tego typu biotopami. Wszystkie gatunki gniazdujące w rezerwacie są to gatunki chronione.

POMNIKI PRZYRODY

Pomniki przyrody to pojedyncze, bądź grupowo występujące twory przyrodnicze szczególnej wartości naukowej, kulturowej, historyczno-pamiętkowej bądź krajobrazowej. Mogą to, więc być np. sędziwe drzewa bądź ich skupiska, duże głązy narzutowe, skałki lub inne widowiskowe "dzieła natury". Pomnikiem stać się mogą także obiekty mniej okazałe, lecz mające jakieś szczególne znaczenie (np. drzewko posadzone przez kogoś znanego). Pomniki przyrody, jako kategoria chroniąca pojedyncze, szczególne egzemplarze określonego gatunku drzewa, czy pojedyncze duże głązy, mają, więc przede wszystkim znaczenie kulturowe i dydaktyczne. Status pomnika przyrody nadaje danemu obiektowi wojewoda lub rada gmin.

Na terenie powiatu radzyńskiego istnieją 54 pomniki przyrody. 50 z nich to pomniki przyrody ożywionej, pojedyncze sędziwe i okazałe drzewa, rzadziej ich grupy. Zlokalizowane są przeważnie w parkach podworskich lub na terenach leśnych. Pozostałe to 4 głązy narzutowe o znacznych rozmiarach. Największa ilość pomników przyrody zlokalizowana jest na terenie gminy Komarówka Podlaska (15 obiektów) oraz gminy i miasta Radzyń Podlaski (łącznie 16 obiektów).

Wykaz pomników przyrody wraz z podstawową charakterystyką przedstawia tabela poniżej.

Tabela nr 2. Pomniki przyrody w powiecie radzyńskim.

Lp.	Nazwa	Data utworzenia	Położenie geograficzne i administracyjne (obręb ewidencyjny, gmina)	Opis przedmiotu lub obiektu objętego ochroną
1.	Modrzew europejski	1961	Radzyń Podlaski, zabytkowy park obok Pałacu Potockich	Obwód na wys. 130 cm – 300 cm, wysokość ok. 30 m, rozpiętość korony 12 m, wys. strzały do I konara – 10 m
2.	Dąb szypułkowy	1975	Wola Osowińska, zabytkowy zespół dworsko-parkowy, gm. Borki	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi – 550 cm
3.	Aleja 152 lip drobnolistnych	1977	Wola Osowińska, przy drodze wojewódzkiej Wola Osowińska – Oszczepalin, gm. Borki	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi od 150 do 400 cm
4.	Wiąz szypułkowy	1977	Maruszewiec, zabytkowy zespół dworsko-parkowy, gm. Borki	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi - 360 cm
5.	Dwa wiązy szypułkowe	1977	Maruszewiec, zabytkowy zespół dworsko-parkowy, gm. Borki	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi – 270 i 300 cm
6.	Dwie lipy drobnolistne	1977	Maruszewiec, zabytkowy zespół dworsko-parkowy, gm. Borki	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi – 440 i 490 cm
7.	Sosna pospolita	1979	Leśnictwo Turów, oddział 151 f, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Kąkolewnica Wschodnia	Obwód na wys. 130 cm – 265 cm, rzut korony 12x10 m, wys. strzały do I konara - 19 m, posiada charakterystyczne odchylenia u kory jak u sosny kołnierzykowej.
8.	Modrzew europejski	1979	Radzyń Podlaski, zabytkowy park obok Pałacu Potockich	Obwód na wys. 130 cm – 285 cm, wys. – 30x35 m, rozpiętość korony 11 m, wys. strzały do I konara 20 m
9.	Dąb szypułkowy	1979	Białka, zabytkowy park, gm. Radzyń Podlaski	Obwód na wys. 130 cm – 430 cm, wysokość – 30 m, rzut korony 15x12 m, wys. pnia do I konara – 5 m
10.	Jałowiec pospolity	1980	Radzyń Podlaski, Cmentarz parafialny, narożnik ogrodzenia grobowca z napisem Helena Hińczowa 1831-1907	Posiada dwa pnie o obwodach na wysokości 130 cm – 60 i 62 cm, wys. strzały do I konara – 90 cm
11.	Dwie sosny pospolite	1983	Leśnictwo Żelazna, oddział 242 f,	Obwody na wysokości 130 cm, wynoszą 254 i 260 cm, wysokość

			Nadleśnictwo Międzyrzec, gm. Komarówka Podlaska	ok. 25 m, Rzuty koron: 15x12 m i 11x13m
12.	Sosna pospolita	1983	Leśnictwo Feliksówka, oddział 113b, uroczysko leśne Feliksówka, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Radzyń Podlaski	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 252 cm, wysokość ok. 30 m, wiek ok. 200 lat
13.	Głaz narzutowy	1984	Brzeziny, uroczysko Brzeziny przy drodze lokalnej do gajówki Brzeziny, gm. Czemierniki	Granit różowy gruboziarnisty, stojący, lokalna nazwa głazu Gruby Michał, obwód głazu: wierzchołek 310 cm, podst. 405 cm, wysokość nad ziemią - 165 cm
14.	Głaz narzutowy	1984	Brzeziny, uroczysko Brzeziny przy drodze lokalnej do gajówki Brzeziny, gm. Czemierniki	Granit różowy różnoziarnisty, obwód głazu 480 cm, wysokość nad ziemią - 95 cm, kierunek ułożenia wsch.-zach.
15.	Grupa modrzewi europejskich	1984	Leśnictwo Żelizna, oddział 237, Nadleśnictwo Międzyrzec, gm. Komarówka Podlaska	z domieszką So, Db w wieku 120 lat, o pierśnicach od 34 do 65 cm
16.	Dwa dęby szypułkowe	1984	Leśnictwo Żelizna, w pobliżu gajówki Smolarnia, Nadleśnictwo Międzyrzec, gm. Komarówka Podlaska	Obwody na wys. 130 cm wynoszą 360 cm i 385 cm; wysokość 24 - 26 m
17.	Dąb szypułkowy	1986	Leśnictwo Żelizna, oddział 190, Nadleśnictwo Międzyrzec, gm. Komarówka Podlaska	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 385 cm, wysokość 18 m
18.	Dąb szypułkowy	1986	Leśnictwo Żelizna, oddział 197, Nadleśnictwo Międzyrzec, gm. Komarówka Podlaska	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 300 cm, wysokość 32 m
19.	Wiąz szypułkowy	1986	Przegaliny Duże, zabytkowy park, gm. Komarówka Podlaska	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 350 cm, wysokość 26 m
20.	Grupa 5 dębów szypułkowych	1986	Płudy, Leśnictwo Jaski, wokół osady leśnej Płudy, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Radzyń	Obwody na wys. 130, 290, 305, 375, 395, 415 cm, wys. w granicach 20-22 m, rzuty koron: 19x20, 14x17, 15x18, 20x12, 19x21m

			Podlaski	
21.	Głaz narzutowy	1986	Leśnictwo Suchowola, uroczysko Suchowola, oddział 75, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, (wg przekazu na granicy Korony i Litwy), gm. Wohyń	Granit szary, gruboziarnisty ze zlepieńcami; obwód 710 cm, wys. 50 cm, długość najdłuższej osi 265 cm, porośnięty mszakami z dwoma rytami w kształcie podków
22.	Dąb szypułkowy	1988	Część zachodnia zabytkowego parku w Branicy Radzyńskiej, gm. Radzyń Podlaski	Obwód na wys. 130 cm – 300 cm, wys. – 26 m; rzut korony 21x12 m, wys. pnia do I konara – 6 m
23.	Lipa drobnolistna	1988	Część północna zabytkowego parku w Branicy Radzyńskiej, gm. Radzyń Podlaski	Obwód na wys. 130 cm – 322 cm, wysokość – 26 m, rzut korony 15x12 m, wys. pnia do I konara – 6 m
24.	Dwa dęby szypułkowe	1990	Ludwinów, oddział 44 w pobliżu osady leśnej Ludwinów, Leśnictwo Lubartów, gm. Czemierniki	Obwody na wys. 130 cm wynoszą 332 cm i 375 cm, wysokość w granicach 22 m, rzuty korony 21x17 i 22x20 m, wys. pni do I konara – 2 i 4 m
25.	Wiąz szypułkowy	1993	Żakowola, siedlisko Wiktora Mazura, gm. Kąkolewnica Wschodnia	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 318 cm; wysokość 21 m, rzut korony 16x20 m, wys. pnia do I konara – 3,5 m
26.	Dąb szypułkowy	1994	Leśnictwo Lubartów, oddział 45c, gm. Czemierniki	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 320 cm, rzut korony 18x20 m, wys. pnia do I konara – 7 m
27.	Dąb czerwony	1994	Leśnictwo Ludwinów, oddział 44 przy osadzie leśnej Ludwinów, Nadleśnictwo Lubartów, gm. Czemierniki	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 350 cm, wysokość 24 m, rzut korony 21x19 m, wys. pnia do I konara – 6 m
28.	Buk pospolity	1994	Kol. Wygnanów, siedlisko Jerzego Krzymowskiego, gm. Czemierniki	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 320 cm, wysokość 20 m, rzut korony 12x10 m, wysokość pnia do I konara 5 m
29.	Dąb szypułkowy	1994	Leśnictwo Suchowola, oddział 75g, uroczysko Suchowola, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Wohyń	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 400 cm, wysokość 30 m, rzut korony 21x20 m, wys. pnia do I konara – 10 m
30.	Sosna wejmutka	1994	Leśnictwo Planta, oddział 216g, uroczysko Planta, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Wohyń	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 260 cm, wysokość 32 m, rzut korony 15x10 m, wysokość strzały do I konara 10m
31.	Sosna	1994	Leśnictwo Jaski,	Obwód na wysokości 130 cm,

	pospolita		oddział 173b, uroczysko Kąkolewnica- Turów, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Radzyń Podlaski	wynosi 250 cm, wysokość 30 m, rzut korony 11x8 m, wysokość strzały do I konara 18 m
32.	Grupa 5 dębów szypułkowych	1994	Borodacz, Leśnictwo Żelazna, obrzeże oddziału 205, uroczysko Borodacz, Nadleśnictwo Międzyrzec, gm. Komarówka Podlaska	Obwody na wys. 130 cm: 340, 340, 290, 310, 290 cm, wysokości 24 m, rzuty koron: 21x17, 19x15, 21x18, 22x17, 21x17 m, wys. pni do I konara – 3, 8, 8, 5, 5 m
33.	Grupa 3 buków pospolitych	1995	Leśnictwo Radzyń Podlaski, oddział 276c, uroczysko Niewęgłosz, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Radzyń Podlaski	Obwody na wys. 130 cm: 220,295, 310 cm, wysokość 24 m, rzuty koron: 18x19, 22x23, 28x27 m, wys. pni do I konara – 3, 6, 5 m
34.	Wiąz szypułkowy	1995	Jaski w pasie drogi wojewódzkiej we wsi Jaski, gm. Radzyń Podlaski	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 470 cm, wysokość 28 m, rzut korony 24x18 m, wys. pnia do I konara – 4 m
35.	Dąb szypułkowy	1995	Jaski, Leśnictwo Jaski, oddział 168g, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Radzyń Podlaski	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 330 cm, wysokość 20 m, rzut korony 16x18 m, wysokość pnia do I konara - 4 m
36.	Świerk pospolity	1995	Jaski, Leśnictwo Jaski, oddział 168a, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Radzyń Podlaski	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 290 cm, wysokość 35 m, rzut korony 14x15 m, wysokość strzały do I konara -16 m
37.	Świerk pospolity	1995	Jaski, Leśnictwo Jaski obok osady leśnej Jaski, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Radzyń Podlaski	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 293 cm, wysokość 21 m, rzut korony 15x13 m, wysokość strzały do I konara – 8 m
38.	Głaz narzutowy	1995	Leśnictwo Suchowola, oddział 255 b, uroczysko Barania Szyja; Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Wołyń	Granit czerwony, gruboziarnisty porośnięty mszakami z rytem w kształcie krzyża, obwód 580 cm, długość podłużnej osi 200 cm, wysokość nad ziemią – 40 cm
39.	Wiąz szypułkowy	1996	Suchowola, działka rolna Stefana Szulca (łąka przy	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 490 cm, wysokość 28 m, rzut korony 18x19 m, wysokość

			rowie melioracyjnym), gm. Wołyń	pnia do I konara – 3 m
40.	Dąb szypułkowy	1996	Przegaliny Duże, teren zabytkowego parku w Przegalinach Dużych, gm. Komarówka Podlaska	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 430 cm, wysokość 22 m, rzut korony 20x18 m, wysokość pnia do I konara – 5 m
41.	Jesion wyniosły	1996	Przegaliny Duże, teren zabytkowego parku w Przegalinach Dużych; gm. Komarówka Podlaska	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 332 cm, wysokość 22 m, rzut korony 20x19 m, wysokość pnia do I konara – 6 m
42.	Dwa dęby szypułkowe	1998	Żelizna, na terenie zabytkowego parku w Żeliźnie w pobliżu budynku Szkoły Podstawowej; gm. Komarówka Podlaska	Obwody na wysokości 130 cm, wynoszą 270 i 340 cm, wys. 22 m, rzuty koron 17x17, 18x17 m, wysokość pni do I konarów po 6 m
43.	Jesion wyniosły	1998	Żelizna, teren zabytkowego parku w Żeliźnie, gm. Komarówka Podlaska	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 311 cm, wysokość 24m, rzut korony 19x16 m, wysokość pnia do I konara – 6 m
44.	Jesion wyniosły	1998	Żelizna, w grupie starodrzewu na terenie zabytkowego parku w Żeliźnie, gm. Komarówka Podlaska	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 385 cm, wysokość 24 m, rzut korony 22x19 m, wysokość pnia do I konara – 3 m
45.	Lipa drobnolistna	1998	Radzyń Podlaski, na terenie stadionu sportowego MOSiR przy ul. Warszawskiej	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 402 cm, wysokość 22 m, rzut korony 16x17 m, wysokość pnia do I konara – 2,5 m
46.	Lipa drobnolistna	1998	Radzyń Podlaski, w narożniku stadionu sportowego MOSiR przy ul. Warszawskiej	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 308 cm, wysokość 20 m, rzut korony 13x11 m, wysokość pnia do I konara – 2,5 m
47.	Dąb szypułkowy	1998	Leśnictwo Komarówka, oddział 1901, uroczysko Borodacz, Nadleśnictwo Międzyrzec, gm. Komarówka Podlaska	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 385 cm, wysokość 18 m, rzut korony 16x15 m, wysokość pnia do I konara – 3 m
48.	Dąb szypułkowy	1998	Leśnictwo Żelizna, oddział 197, Nadleśnictwo	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 300 cm, wysokość 32 m, rzut korony 15x14 m, wysokość

			Międzyrzec, gm. Komarówka Podlaska	pnia do I konara – 10 m
49.	Wiąz szypułkowy	1998	Przegaliny Duże, teren zabytkowego parku (w pobliżu dawnego stawu), gm. Komarówka Podlaska	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 350 cm, wysokość 23 m, rzut korony 21x15 m, wysokość pnia do I konara – 4 m
50.	Brzoza brodawkowa	2000	Kąkolewnica, teren Zakładu Opieki Zdrowotnej, gm. Kąkolewnica Wschodnia	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 240 cm, wysokość 20 m, rzut korony 19x18 m, wysokość pnia do I konara – 3 m
51.	Wiąz szypułkowy	2000	Kąkolewnica, teren Zakładu Opieki Zdrowotnej, gm. Kąkolewnica Wschodnia	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 303 cm, wysokość 24 m, rzut korony 14x14 m, wysokość pnia do I konara – 3 m
52.	Wiąz szypułkowy	2000	Jurki, teren kaplicy parafialnej, działka 270/3, gm. Kąkolewnica Wschodnia	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 303 cm, wysokość 24 m, rzut korony 12x13 m, wysokość pnia do I konara – 7 m
53.	Wiąz szypułkowy	2000	Olszewnica Duża, działka siedliskowa nr 135, gm. Kąkolewnica Wschodnia	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 345 cm, wysokość 22 m, rzut korony 15x10 m, wysokość pnia do I konara – 3 m
54.	Wiąz szypułkowy	2000	Olszewnica Duża, działka siedliskowa nr 147 gm. Kąkolewnica Wschodnia	Obwód na wysokości 130 cm, wynosi 304 cm, wysokość 22 m, rzut korony 19x17 m, wysokość pnia do I konara – 4 m

Źródło: Program Ochrony Środowiska i Plan Zagospodarowania dla Powiatu Radzyńskiego, Radzyń Podlaski 2004.

UŻYTKI EKOLOGICZNE

Użytki ekologiczne są kategorią stworzoną dla ochrony wielu licznych, niewielkich fragmentów przyrody, cennych w skali lokalnej (tj. typowych dla jakiegoś obszaru lub przeciwnie - rzadkich na jakimś terenie), lecz posiadających zbyt małą wartość przyrodniczą, aby mogły być uznane za rezerваты przyrody. Użytki ekologiczne powołuje rada gminy lub wojewoda. W związku z tym, że na lokalnym szczeblu decyzje zapadają znacznie szybciej niż w ministerstwie, objęcie ochroną w formie użytku ekologicznego wykorzystywane jest niekiedy do "tymczasowego zabezpieczenia" jakiegoś cennego terenu, do czasu, aż Minister Ochrony Środowiska rozpatrzy wniosek o objęcie go ochroną rezerwatową.

W granicach powiatu radzyńskiego znajduje się 14 obiektów o takim statusie ochrony. Są to przede wszystkim niewielkie śródleśne obszary zabagnione z zachowanymi wartościowymi zespołami roślinności hydrofilnej, a także tereny torfowisk i starorzeczy w dolinach. Największe

powierzchnie (łącznie 65 ha) użytków ekologicznych znajdują się na terenie gminy Komarówka Podlaska.

Pełny wykaz i ich podstawową charakterystykę ilustruje tabela przedstawiona poniżej.

Tabela nr 3. Użytki ekologiczne w powiecie radzyńskim.

Lp.	Nazwa	Data utworzenia	Położenie geograficzne i administracyjne (obręb ewidencyjny, gmina, powiat, województwo)	Powierzchnia	Opis przedmiotu lub obiektu poddanego pod ochronę
1.	Białka	1995	Paszki Duże, gm. Radzyń Podlaski	8,35 ha	Obszar dawnego koryta i starorzeczy rzeczki Białka, dołów potorfowych i łąk
2.	Tarkawka	1995	Leśnictwo Bełcząc, obręb Lubartów, oddział 17a, b, f, Nadleśnictwo Lubartów, gm. Czemierniki	19,54 ha	Obszar torfowiska niskiego
3.	-	1995	Leśnictwo Suchowola, obręb Radzyń oddział: 258h, 451o, 457b, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Wołyń	5,12 ha	Śródleśne bagna
4.	-	1995	Leśnictwo Brzozowica, obręb Turów, oddział: 14i, 15l, 24h, 32i, 33d, 34g, 36f, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Kąkolewnica Wschodnia	6,62 ha	Śródleśne bagna
5.	-	1995	Leśnictwo Główne, obręb Turów, oddział: 89g, 107f, 108d, 110j, 111h, 127c, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski gm. Kąkolewnica Wschodnia	3,39 ha	Śródleśne bagna
6.	-	1995	Leśnictwo Główne, obręb	3,09 ha	Śródleśne bagna

			Turów, oddział: 139d,159i, d, j, 142d, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Radzyń Podlaski		
7.	-	1995	Leśnictwo Kąkolewnica, obręb Turów, oddział: 73g, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Kąkolewnica Wschodnia	2,94 ha	Śródleśne bagna
8.	-	1995	Leśnictwo Turów, obręb Turów, oddział: 176a, 158f, 167b, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Radzyń Podlaski	6,62 ha	Śródleśne bagna
9.	-	1995	Leśnictwo Planta, obręb Radzyń, oddział 207h, 210d, 246c, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Wołyń	2,53 ha	Śródleśne bagna
10.	-	1996	Leśnictwo Żelazna, obręb Międzyrzec, oddział: 223d, 233d, 243m, 242c, 240k, 239f, 238d, 240d, 231h, 223k, 235g,a, 43h, 26j, 236a, 227j, 222c, 221b, 220i, 237i, 227g, 217d, 203h, 209b, 208g, j, 213a, 204c, 203d, 198b, j, 192c, 197d, f, 196i, 45b, c, 239i, 244d, f, Nadleśnictwo Międzyrzec, gm. Komarówka Podlaska	65,18 ha	Śródleśne powierzchnie zabagnione
11.	-	1996	Leśnictwo Feliksówka, obręb Radzyń, oddział: 478a,	1.1 ha	Obszar torfowisk i łąk

			Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Borki		
12.	-	1996	Leśnictwo Feliksówka, obręb Radzyń, oddział: 479h, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Borki	0.66 ha	Obszar torfowisk i łąk
13.	-	1996	Leśnictwo Feliksówka, obręb Radzyń, oddział: 479j, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, gm. Borki	2.24 ha	Obszar torfowisk i łąk
14.	-	2003	Leśnictwo Komarówka obręb Międzyrzec, oddział 189g, Nadleśnictwo Międzyrzec gmina Komarówka Podlaska	5,21 ha	Śródleśna łąka

Źródło: Program Ochrony Środowiska i Plan Zagospodarowania dla Powiatu Radzyńskiego, Radzyń Podlaski 2004.

OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

Obszar chronionego krajobrazu obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach. Jest to teren wartościowy ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Na terenie powiatu radzyńskiego znajdują się 4 obszary chronionego krajobrazu.

Obszar Chronionego Krajobrazu "Annówka" – jego część znajduje się w granicach powiatu radzyńskiego. Utworzony został w 1983 roku w celu ochrony zwartego, dobrze zachowanego kompleksu leśnego, w którym udział starodrzewu przekracza 30%. Powierzchnia OChK "Annówka" wynosi 2 069 ha, z tego na terenie powiatu radzyńskiego, w gminie Borki znajduje się 554,5 ha.

Około 2/3 powierzchni leśnej stanowią lasy państwowe, pozostające w zarządzie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Lublinie, Nadleśnictwo Radzyń Podlaski. Większość, w tym prawie cały starodrzew, należy do grupy sosnowych borów suchych i świeżych. W drzewostanie przeważa sosna zwyczajna, lokalnie z dużą domieszką brzozy brodawkowatej i nieznacznym udziałem innych drzew liściastych, głównie dębu i grabu. Na terenach bardziej wilgotnych siedlisk występują bory

mieszane, gdzie obok sosen występują licznie dęby, graby, a lokalnie jesiony i świerki. W otoczeniu stawów Tyśmianka zachowały się niewielkie fragmenty olsów z dominacją olszy czarnej. Fauna OChK "Annówka" nie jest całkowicie poznana. Stwierdzono tam obecność licznej i zróżnicowanej gatunkowo populacji ptaków, wśród której występują zarówno gatunki leśne (zięba, pokrzewka, kilka gatunków dzięciołów i drozdów, kukułka, gołąb grzywacz), polne (skowronek, pliszka żółta) jak i gatunki pobrzeży pól i lasów (wrona siwa, kruk). W rejonie stawów Tyśmianka odnotowano obecność niewielkiej populacji perkozów, kaczek (cyraneczka, krzyżówka) oraz pojedynczych osobników czapli siwej, rybitwy zwyczajnej i bociana czarnego, natomiast wśród ptaków drapieżnych błotniaka stawowego, myszołowa i kanię rudą. Spośród ssaków najlepiej udokumentowana jest obecność gatunków łownych: kilka sztuk jelenia europejskiego, kilkadziesiąt saren i kilkanaście dzików. Obserwowano również gatunki drapieżne: lisa, tchórza, kunę kamionkę. Walory faunistyczne OChK "Annówka" ocenia się jako średnie. Największą wartość mają zbiorowiska wodne i żyzniejszych lasów, przede wszystkim w okolicy stawów Tyśmianka (poza granicami powiatu).

Parczewski Obszar Chronionego Krajobrazu – w jego granice, z uwagi na walory krajobrazowe, została włączona część terenu gminy Czemierniki.

Radzyński Obszar Chronionego Krajobrazu - jest terenem projektowanym dla ochrony fizjocenozy leśnych, łąkowych i mozaiki agrocenozy na obszarze gminy Radzyń Podlaski, w pobliżu zachodniej granicy miasta Radzyń Podlaski.

Europejska Sieć Obszarów Chronionych Natura 2000 wytypowana została na podstawie Dyrektywy Ptasiej. Obszar ten obejmuje całą dolinę Tyśmienicy w gminie Borki, która stanowi ostoję ptaków o randze europejskiej. Na wartość przyrodniczą wpływa bogactwo siedlisk, czyli okresowo zalewane łąki, stawy rybne, starorzecza i torfianki oraz duża różnorodność gatunkowa.

INNE OBSZARY CENNE PRZYRODNICZO

Do form ochrony przyrody ustanawianych na podstawie innych przepisów prawa (ustawy o lasach) należą lasy ochronne. Obejmowanie tą formą ochrony leży w kompetencji Ministra Środowiska (lasy będące własnością Skarbu Państwa) lub Wojewody (lasy niepaństwowe) i ma na celu zachowanie zasobów występujących na obszarach lasów, cennych dla gospodarki leśnej: materiału nasiennego, zasobów wodnych, ostoi zwierzyny łownej, gleb leśnych oraz obronności.

W powiecie radzyńskim tą formą ochrony objęto 1284,65 ha lasów.

Tabela nr 4. Lasy ochronne w powiecie radzyńskim.

Gmina	Powierzchnia lasów ochronnych (ha)	Nadleśnictwo
Radzyń Podlaski	100,43	Radzyń Podlaski
Kąkolewnica Wschodnia	517,10	
Ulan-Majorat	4,0	
Wohyń	296,15	
Borki	101,72	
Komarówka Podlaska	265,25	Międzyrzec Podlaski
Łącznie	1284,65	

Źródło: Program Ochrony Środowiska i Plan Zagospodarowania dla Powiatu Radzyńskiego, Radzyń Podlaski 2004.

W strukturze miasta Radzyna Podlaskiego wyodrębniony został Przyrodniczy System Miasta (PSM) obejmujący najcenniejsze przyrodniczo tereny połączone w system funkcjonalno-przestrzenny. PSM wykracza poza jego granice administracyjne i obejmuje tereny, których walory środowiska naturalnego i przyrody, a także zjawiska, procesy i mechanizmy w rzeczywisty sposób oddziałują na warunki życia mieszkańców Radzyna Podlaskiego. W skład PSM wchodzi:

- Węzły ekologiczne - ciągi lasów i terenów podmokłych, tworzących półpierścień zieleni wokół Miasta. Wyodrębniono cztery węzły ekologiczne o charakterze leśnym. Pierwszy położony jest kilkaset metrów na południe od Miasta i na północ od Branickiej Drogi. Pełni on ważną rolę ochronną i przyrodniczą z uwagi na przeważające siedliska i przestrzenne umiejscowienie w stosunku do obszaru zurbanizowanego. Drugi węzeł ekologiczny położony jest na południe od trasy Radzyń Podlaski - Parczew. Okala on leśnym pierścieniem Miasto od południa. Trzecia strefa węzła ekologicznego stanowi rozległy ekosystem leśny i bagienno-łąkowy. Jest to ważny obszar źródłiskowy - wypływają stąd dwa bezimiennie ciek: jeden na zachód, wpada bezpośrednio do Białki przed strefą zurbanizowaną, drugi na wschód uchodzący do Starej Piwonii w profilu Zbulitów Mały. Czwartą strefą węzła ekologicznego jest niewielki, ale ważny kompleks leśny Oprawy, pomiędzy Białką a bezimiennym ciekim, spełniający zadanie ochronne i przyrodnicze.
- Obszary łącznikowe - wyróżniające się formy PSM w rejonie Radzyna Podlaskiego. Podstawą tej rangi obszarów jest rozległa dolina Białki, w dolnym biegu tego ciek. Bezpośrednio do niej uchodzą dwie strugi z wyraźnie rozwiniętymi doli-nami.
- Korytarze ekologiczne - głównie dolina Białki i jej dwu dopływów. Ich rola sprowadza się do funkcjonalno-przyrodniczego połączenia obszaru węzłowego i węzłów ekologicznych. Korytarz ten jest "otwarty", przez co Miasto włączone jest w strefę oddziaływania przyrodniczego projektowanego Białkopodlaskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu na północnym wschodzie, a przez Białkę

i Tyśmienicę na południowym zachodzie w Ekologiczny System Obszarów Chronionych (ESOCh).

- Sięgacze ekologiczne - elementy łącznikowe, o mniejszej randze funkcjonalnej niż korytarze, spełniają rolę przyrodniczą (biologiczną), klimatyczną lub hydrograficzną. W rejonie Miasta wyznaczono kilka sięgaczy. Ich podstawową funkcją są powiązania hydrograficzne i przyrodnicze różnej rangi obszarów PSM i terenów poza obszarem przyrodniczym. Najczęściej są to wąskie strefy przykorytowe niewielkich strug wodnych, w znacznej części o wyprostowanym biegu, a także pasma zadrzewień lub zakrzaczeń o lokalnej roli w przemieszczaniu się gatunków, populacji i zwiększania różnorodności biologicznej różnych typów obszarów.

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wołyni wyznaczono ponadto Strefę Ochrony Krajobrazu i Ekspozycji, która obejmuje ochroną doliny rzek, a przede wszystkim rzeki Piwonii. Obszary te, punkty widokowe i zabytki należą do najbardziej atrakcyjnych w krajobrazie gminy.

Sieć hydrograficzna

Sieć rzeczna na obszarze powiatu radzyńskiego jest dobrze rozwinięta. W północnej i wschodniej części powiatu (gminy Kąkolewnica Wschodnia i Komarówka Podlaska) przebiega dział wodny pomiędzy zlewniami Wieprza i Bugu. Przeważająca część obszaru jest odwadniana w kierunku południowym (zlewnia Wieprza) przez Tyśmienicę wraz z dopływami Bystrzycą, Białką i Piwonią. Teren gminy Kąkolewnica Wschodnia leży w dorzeczu Krzyny Południowej, należącej do zlewni Bugu. Naturalny obraz stosunków hydrograficznych został w znacznym stopniu zmieniony w wyniku szeroko zakrojonych prac melioracyjnych, związanych głównie z systemem kanału Wieprz-Krzna, który przebiega przez wschodnią część obszaru powiatu (gmina Komarówka Podlaska). Koryta większości cieków zostały wyprostowane, a dna ich dolin zmeliorowane. Naturalny charakter zachowały jedynie odcinki rzeki Bystrzycy⁴.

Tabela nr 5. Główne dorzecza powiatu radzyńskiego.

Nazwa zlewni (cieku)	Powierzchnia zlewni w powiecie	Sposób zagospodarowania zlewni
Zlewnia Bugu (rzeki Krzna z dopływem Zielawą)	270,26 km ²	grunty orne, łąki, lasy, zabudowa wiejska
Zlewnia Wieprza (rzeki Tyśmienica z dopływami Bystrzycą, Białką i Piwonią)	694,95 km ²	przemysłowa (Radzyń Podlaski)

Źródło: Program Ochrony Środowiska i Plan Zagospodarowania dla Powiatu Radzyńskiego, Radzyń Podlaski 2004.

⁴ ibidem

Rzeki składające się na sieć wodną na terenie powiatu radzyńskiego to:

- Tyśmienica (prawy dopływ Wieprza) – przepływa przez gminy: Wohyń, Czemierniki, Borki,
- Bystrzyca (dopływ Tyśmienicy) – przepływa przez gminy: Borki, Ulan Majorat,
- Białka (dopływ Tyśmienicy) – przepływa przez gminy: Borki, Wohyń, Radzyń Podlaski oraz Miasto Radzyń Podlaski,
- Piwonia (dopływ Tyśmienicy) - przepływa przez gminy: Radzyń Podlaski, Wohyń,
- Krzna - przepływa przez gminę Kąkolewnica Wschodnia,
- Rów- przepływa przez gminę Radzyń Podlaski,
- Samica – przepływa przez gminę Ulan-Majorat,
- Stanówka – przepływa przez gminę Ulan-Majorat,
- Kanał Wieprz - Krzna – przepływa przez gminy: Komarówka Podlaska, Kąkolewnica Wschodnia.

Na obszarze powiatu radzyńskiego brak jest większych naturalnych zbiorników wód stojących. Miejscami występują jedynie niewielkie (o powierzchni kilku lub kilkunastu arów) oczka wodne, często okresowo wysychające. Są to:

- zespoły stawów rybnych w dolinie Tyśmienicy (okolice Niewęgłosza) oraz Bystrzycy (Borki),
- niewielkie liczne zbiorniki w wyrobiskach potorfowych w dolinach wielu rzek, szczególnie Tyśmienicy i Białki,
- duży zbiornik retencyjny dla kanału Wieprz-Krzna – żelizna, na pograniczu gminy Komarówka Podlaska.

Podsumowanie

Walory naturalne [stanowią niewątpliwie](#) o atrakcyjności turystycznej powiatu radzyńskiego. Najcenniejszym elementem środowiska przyrodniczego obszaru jest dolina Tyśmienicy, która stanowi ostoję rzadkich ptaków rangi krajowej i znajduje się na liście ostoi ptaków rangi międzynarodowej systemu CORINE, który został uwzględniony, jako obszar węzłowy i korytarz ekologiczny, w międzynarodowym systemie ECONET.

Cennym walorem przyrodniczym powiatu jest również obecność dużych kompleksów leśnych, bogatych w dziką zwierzynę i runo leśne.

Analiza walorów naturalnych wskazuje, iż odgrywają one bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki w powiecie. Ich różnorodność sprzyja rozwojowi różnych form turystyki, przede wszystkim usług agroturystycznych i turystyki krajoznawczej, w oparciu o bogactwo lasów, sieć hydrograficzną i uwarunkowanie klimatyczne. Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi agroturystyki jest również stosunkowo niski stopień zanieczyszczenia tego terenu.

3.1.2. Walory antropogeniczne.

Walory antropogeniczne stanowią drugi ważny element dziedzictwa obszaru, mający duży wpływ na jego potencjał turystyczny. Składają się na nie wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, galerie, jak również historia obszaru i prowadzone życie kulturalne.

Poniżej scharakteryzowano najważniejsze z punktu widzenia możliwości rozwoju turystyki walory będące dziełem człowieka.

Uwagi wstępne

Najlepiej udokumentowane źródłowo dzieje obszaru objętego projektem sięgają średniowiecza, chociaż wiele wskazuje na to, iż początki osadnictwa w niektórych gminach datują się na wczesny paleolit.

Ten pograniczny obszar leżał na pograniczu Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego, dwóch członów wieloetnicznej i wieloreligijnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, od 1569 roku połączonych unią realną. Część, więc obszaru dzisiejszego powiatu radzyńskiego należała do Korony, część zaś do Wielkiego Księstwa. Obszar ten – jak każdy obszar pogranicza – był strefą przenikania kultur Wschodu i Zachodu, idei, tradycji, religii i zbiorowych doświadczeń, stanowiących o współczesnym bogactwie jego historycznego dziedzictwa.

Ośrodki osadnicze analizowanego obszaru, zawdzięczające swój rozwój w decydującej mierze przebiegającym tędy szlakom handlowym, uzyskiwały prawa miejskie w czasach Jagiellonów, dobie największego politycznego i gospodarczego rozkwitu Rzeczypospolitej. Powstałe wtedy miasta były aż po kres I Rzeczypospolitej własnością najznacniejszych rodów koronnych i litewskich, rzadziej – wchodziły w skład dóbr kościelnych.

Obszar ten był świadkiem i uczestnikiem wszystkich najważniejszych wydarzeń w dziejach Rzeczypospolitej: unii polsko-litewskiej, rozkwitu i upadku reformacji, wojen XVII w., upadku państwowości w końcu XVIII w., co oznaczało dostanie się tego obszaru pod panowanie austriackie (do 1809 roku), krótkotrwałego odrodzenia państwowości w dobie wojen napoleońskich w szczątkowej formie Księstwa Warszawskiego, w którego skład omawiane terytoria od 1809 roku wchodziły.

Godne szczególnego podkreślenia jest zaangażowanie miejscowej ludności w walkę przeciwko zaborcy rosyjskiemu, który przejął jurysdykcję nad omawianym obszarem wskutek ustaleń kongresu wiedeńskiego 1815 roku. Skutkiem tego zaangażowania – udziału w Powstaniu Styczniowym, pomocy represjonowanym przez władze carskie unitom – było pozbawienie wielu ośrodków praw miejskich, odzyskiwanych ponownie w odrodzonej po 1918 roku II Rzeczypospolitej.

Najboleśniejszym doświadczeniem dziejowym była niemiecka okupacja w latach II wojny światowej – masowe eksterminacja, Holocaust, zniszczenia materialne – oraz następujące po niej represje, związane z wprowadzaniem w Polsce komunistycznego systemu władzy. Tradycja obszaru to jednak także pamięć o czynnym zaangażowaniu w walkę o niepodległość, której wyrazicielem i symbolem było Polskie Państwo Podziemne i Armia Krajowa.

Radzyń Podlaski

Najstarsze zapisy podają, że początkowo była tu królewska wieś Biała, dzierżawiona w połowy XV w. przez podkomorzego lubelskiego Grota z Ostrowa. W 1468 roku Kazimierz Jagiellończyk wydał przywilej lokacyjny, umożliwiający założenie miasta nazwanego Kozirynek. W latach 1470-1534 Radzyń - Kozirynek dzierżawili od króla bogaci szlachcice Kazanowscy. Pod koniec XVI wieku ustaliła się nazwa Radzyń, a pod koniec XVII w. Radzyń przeszedł we władanie Stanisława Antoniego Szczuki, podkanclerza litewskiego, by w 1714 roku jako wiano wnuczki Szczuki Marii Kątskiej trafić w ręce Eustachego Potockiego, generała artylerii litewskiej, fundatora pałacu. Ostatnimi właścicielami miasta byli Korwin-Szlubowscy. Miasto było świadkiem i uczestnikiem wszystkich ważniejszych wydarzeń w dziejach Polski. W XVI w. było ważnym ośrodkiem reformacji. Tu Ignacy Potocki tworzył fragmenty Konstytucji 3-Maja. W czasie powstania styczniowego Radzyń był areną zaciętych walk. Bilans II wojny światowej zamknął się dla miasta ogromnymi stratami, hitlerowcy wymordowali tysiące mieszkańców, w tym niemal całkowicie ludność żydowską. Okres powojenny to stopniowy rozwój potencjału gospodarczego Radzyna.

Czemierniki

Ślady osadnictwa na terenie gminy Czemierniki pochodzą z mezolitu. Wykopaliska archeologiczne świadczą jednak o tym, że ludzie przebywali tutaj wcześniej, gdyż odkryto miejsce obozowania człowieka z okresu paleolitu.

Obszar ten był uważany za strefę styku Wschodu i Zachodu. Przebiegał tędy szlak handlowy pomiędzy Koroną i Litwą. Przez wieki teren gminy Czemierniki wielokrotnie zmieniał przynależność administracyjną. W ciągu ostatnich 200 lat aż 12 razy.

Większość miejscowości położonych na terenie gminy ma rodowód średniowieczny, nieliczne tylko powstały w wieku XIX i XX. Najstarszym stanowiskiem na tym terenie jest grodzisko w Niewęgłoszu. Zdaniem historyków funkcjonował tutaj gród i podgrodzie w X-XII w.

Pierwsze wzmianki na temat Czemiernik pojawiły się w źródłach pisanych w 1325 roku. Wtedy istniała już parafia rzymskokatolicka w Czemiernikach, zaś w połowie XV w. wspomina ją w swoich kronikach

Jan Długosz. Ich właścicielem był rycerski ród Dębińskich, wywodzących się z Dembian.

Od 1508 roku Czemierniki wraz z przyległymi dobrami stały się własnością Firlejów. W końcu XV w. osada przeszła w ręce Mikołaja Firleja. Rozpoczął się wtedy złoty wiek Czemiernik, zaznaczony między innymi uzyskaniem z rąk Zygmunta Starego praw miejskich w 1509 roku. Intensywny rozwój grodu przypadł na lata władzy Henryka Firleja, arcybiskupa gnieźnieńskiego. Na początku XVII w. Henryk Firlej, ustanowił w Czemiernikach Collegium Mansjonarz. W tym też czasie został wymurowany obecny kościół parafialny.

Na początku XVIII w. Czemierniki stały się własnością Jakuba Sobieskiego. W 1730 roku wybudowana została nowa synagoga w Czemiernikach, najprawdopodobniej na miejscu starej z czasów Jana III Sobieskiego. Kolejnymi właścicielami miasta byli Małachowscy, Krasińscy.

W okresie rozbiorów Czemierniki znajdowały się kolejno: w zaborze austriackim, Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. W połowie XIX w. tereny te nawiedziła cholera. W Czemiernikach i okolicach zmarło na nią ok. 850 osób. Epidemia powtórzyła się w 1873 roku. W 1870 roku za pomoc powstańcom styczniowym Czemierniki zostają pozbawione praw miejskich.

W czasie II wojny światowej Niemcy rekwirują dzwon Karol i mały dzwon z kaplicy na cmentarzu. Po wojnie ukryty dzwon Stanisław zawisa znów na czemiernickim kościele.

Z Czemiernikami był związany Karol Raczyński, znany pionier automobilizmu, właściciel Czemiernik aż do roku 1944.

Kąkolewnica Wschodnia

Kąkolewnica jest starą wsią królewską, położoną na pograniczu Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Należała do starostwa łukowskiego, dlatego też długo nie była parafią. Historia Kąkolewnicy sięga początków XVI w. Już w 1531 roku wsią władał dziedziczny wójt. Pod koniec XVI w. obok folwarku wójtowskiego istniał też starościński. Wynikiem kampanii 1809 roku było włączenie okolicznych terenów do Księstwa Warszawskiego. Lasy w okresie II wojny światowej były schronieniem dla żołnierzy Armii Krajowej. Po wkroczeniu Armii Czerwonej ~~dokonywane~~ dokonywał w nich masowych mordów UB i NKWD. Dzisiejsze granice gminy odpowiadają obszarowi starostwa.

Ulan-Majorat

Pierwsza wzmianka o tych ziemiach pochodzi z połowy XIV w. Według kroniki Jana Długosza Ulan był wtedy wsią królewską, w której istniał drewniany kościół. W 1440 roku istniały tu parafia i kościół drewniany. Na tym terenie, we wsi Stok pod koniec XIX w. urodził się znany historyk literatury polskiej Ignacy Chrzanowski.

Wohyń

Historia Wohynia, zwanego pierwotnie Woiniem, sięga XIII w. I czasów Leszka Czarnego. W połowie XVI stulecia król Zygmunt August nadał osadzie herb "Rak". W 1555 roku Zygmunt August nadał Wohyniowi prawa miejskie. Do końca XVII w. Wohyń wchodził w skład dóbr królewskich starostwa brzeskiego, a zatem nie do Korony, lecz do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Rozwój ośrodka wiązał się z jego położeniem i krzyżowaniem się historycznych szlaków komunikacyjnych tzw. gościńca litewskiego i drogi ruskiej. Niestety około 1740 roku przywileje zostały odebrane miastu. Dziewiętnaste stulecie przyniosło represje okolicznej ludności ze strony rosyjskiego zaborcy za pomoc udzielaną unitom.

Komarówka Podlaska

Początki Komarówki datowane są na przełom XVII i XVIII w., choć niektóre źródła wskazują na wiek XV. W roku 1834 Ignacy Szumowski, władca Komarowa Starego i Komarówki, ufundował drewniany kościółek, który niestety spłonął w 1847 r. Nową świątynię wzniesiono w latach 1855-57.

Krótką historia powiatu radzyńskiego

Powiat radzyński swym rodowodem sięga roku 1810, kiedy to władze Księstwa Warszawskiego utworzyły go jako jedną z 9 jednostek administracyjnych departamentu siedleckiego. Bez względu jednak na przynależność, Radzyń Podlaski był zawsze centrum politycznym, gospodarczym i kulturalnym dla okolicznych terenów.

Do roku 1867 w skład powiatu radzyńskiego wchodziły obszary należące dziś do powiatów włodawskiego i parczewskiego. Po przeprowadzonym w tymże roku nowym podziale administracyjnym (mającym głównie na celu sprawniejsze rusyfikowanie Polaków przez rosyjskiego zaborcę), w skład powiatu weszły miasta: Międzyrzec i Radzyń, osada Wohyń oraz 14 gmin wiejskich: Biała, Brzozowy Kąt, Lisiowólka, Jabłoń, Kąkolewnica, Milanów, Misie, Suchowola, Siemień, Sitno, Zahajki, Tłuściec, Żerocin i Żelizna. Swą powierzchnią obejmował obszar 1500 km². Powiat zamieszkiwało wówczas około 68 tys. osób. Sam Radzyń liczył 3340 mieszkańców, a Międzyrzec – 9 982.

W tych granicach powiat radzyński przetrwał do roku 1954, w którym to fragment części południowej zasilił powiat parczewski, zaś do radzyńskiego przyłączono część łukowskiego i lubartowskiego. Taki kształt terytorialny zachował się do roku 1975, kiedy to w wyniku przeprowadzonej reformy zlikwidowano powiaty.

Po przeszło 20 latach, w wyniku kolejnych zmian w podziale administracyjnym i terytorialnym kraju, z dniem 1 stycznia 1999 roku na mapę Polski powrócił powiat radzyński już jako jednostka samorządowa.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą, bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, każdy chce, bowiem zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest odpowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

OBIEKTY SAKRALNE

Miasto Radzyń Podlaski

- Zespół kościoła pw. Św. Trójcy; kościół wybudowany w stylu renesansu lubelskiego w 1641 r., dzwonnica z bramą zaprojektowane przez Jakuba Fontanę, plebania, tzw. Szpital dla Ubogich
- Brama z dzwonnica z XVIII w.
- [Barokowa kaplica murowana po 1742 r. przy ul. Sitkowskiego](#)
- Kościół cmentarny p.w. Św. Anny, znajduje się w obrębie cmentarza parafialnego, został wzniesiony w 1870 r. przez rodzinę Szlubowskich, budowla eklektyczna z elementami neogotyckimi
- Kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Nieustraszonej Pomocy, wybudowany w latach 1985-1993 staraniem Ks. Prałata Witolda Kobylińskiego i Ks. Prałata Henryka Hołoweńko
- Kościół parafialny p.w. Błogosławionych Męczenników Podlaskich, budowa z 1996 r.
- Kaplica p.w. Aniołów Stróżów, siedemnastowieczna, barokowa kaplica (przy ul. Sitkowskiego)

Gmina Borki

- Kościół parafialny z 1856 r., rozbudowany w II poł. XX w. / Borki

Gmina Czemierniki

- Zespół kościoła pw. Św. Stanisława Biskupa z lat 1603-1617; kościół wybudowany w stylu renesansu lubelskiego, ozdobą kościoła jest chrzcielnica z kolorowego marmuru; w skład zespołu wchodzi również budynek misjonarzy, drewniana plebania z 1880 r. oraz murowana kapliczka z przełomu XVII/XVIII w.
- Kaplica cmentarna pw. Św. Ludwika, drewniana z I poł. XIX w.
- [Liczne kapliczki murowane w Czemiernikach, Stoczku, Wygnanowie](#)

Gmina Wołyń

- Zespół Kościoła pw. Św. Stanisława Biskupa z 1743 r., barokowy, drewniany (kościół, dzwonnica, plebania, budynek parafialny, cmentarz przykościelny) / Ostrówki
- Zespół kościelny p.w. Zmartwychwstania Pańskiego (dawna cerkiew unicka z poł. XVIII w., dzwonnica drewniana ok. poł. XIX w.) w Bezwoli
- Zespół kościelny p.w. Serca Jezusowego, murowany, 1920-1930 (kościół, dzwonnica, plebania, brama główna z ogrodzeniem) – Suchowola
- Zespół kościoła p.w. św. Anny Samotrzeciej, kościół murowany z 1837-1840
- Kaplica cmentarna, drewniana pocz. XIX w.
- Kapliczki murowane w m. Bezwola, Bojanówka, Lisiowólka, Ossowa, Ostrówki, Planta, Suchowola, Świerze, Wołyń

Gmina Ulan-Majorat

- Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Małgorzaty z II poł. XVIII w., murowany, późnobarokowy / Ulan-Majorat
- Kaplica cmentarna pw. Michała Archanioła, drewniana z XVIII/XIX w. / Zarzec Ułański
- Plebania murowana z poł. XIX w. / Ulan-Majorat
- Kapliczki murowane: Domaszewnica, Żyłki, Paskudy, Wierzchowiny, Zarzec Ułański

Gmina Kąkolewnica Wschodnia

- Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Filipa Nerii: Świątynia z 1870 r., kaplica z 1906 r., brama-dzwonnica i plebania z II poł. XIX w. / Kąkolewnica Wschodnia
- Sanktuarium leśne pw. Św. Antoniego: drewniana kaplica z 1830 r., murowana kaplica z 1908 r., dwie kapliczki z 1908 r./ Turów
- Drewniany kościół pw. Św. Apostoła w Polskowoli z 1921 r.
- Kościół pw. Św. Maksymiliana Kolbe / Brzozowica Duża

Gmina Komarówka Podlaska

- Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa wybudowany w latach 1855-1857 na miejscu spalonego drewnianego kościółka z 1834 r. / Komarówka Podlaska
- Kościół pw. Opieki NMP, wybudowany z drewna w 1829 r., przebudowany w 1919 r., obok drewniana dzwonnica z II poł. XIX w. / Przegaliny Duże
- Kościół pw. Nawiedzenia NMP z k. XIX w. w Kolembrodach, pounicki, drewniany, zabytkowa dzwonnica przebudowana w k. XIX w., kościół słynie z cudownego wizerunku NMP

ZESPOŁY PAŁACOWE

Miasto Radzyń Podlaski

- Zespół pałacowo-parkowy Potockich z XVIII w., jedna z najpiękniejszych rokokowych rezydencji magnackich w Europie,

wyróżniająca się bogatą dekoracją rzeźbiarską. Centralnym obiektem jest pałac zaprojektowany przez Jakuba Fontanę. W parku otaczającym pałac znajduje się oranżeria, kaplica szpitalna oraz słup sakralny. Całość zespołu utrzymana jest w stylu rezydencji "entre cour et jardin" – okolony dziedzińcem i ogrodem. Obecnie pałac stanowi siedzibę różnych urzędów państwowych, natomiast w oranżerii mieści się Radzyński Ośrodek Kultury i Rekreacji, Izba Szkolna Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz Izba Regionalna

- Pałacyk Potockich z II poł. XIX w., zwany Gubernią (obiekt zmodernizowany, znajduje się obecnie w rękach prywatnych)
- Zespół pałacowo-parkowy Szlubowskich w II poł. XIX w.
- Dwór i aleja "Nadwitnie"

Gmina Radzyń Podlaski

- Pałac z XVI w. w Żabikowie, najstarszy tego typu obiekt na Podlasiu, renesansowy; obecnie szkoła
- Zespół pałacowo-parkowy w Białce z I poł. XIX w., klasycystyczny
- Zespół pałacowo-parkowy w Branicy Radzyńskiej z 1884 r., wyróżnia się bajkową architekturą

Gmina Borki

- Zespół dworsko-parkowy z XIV w., rozbudowany na pocz. XX w., w otaczającym parku znajduje się dąb "Dewajtis"; obiekt nie jest zagospodarowany, niszczyje / Wola Osowińska
- Zespół pałacowo-dworski z pocz. XIX w.; obiekt nie jest zagospodarowany, niszczyje / Borki

Gmina Czemierniki

- Pałac Firlejów z lat 1615-1622, renesansowy, przekształcany w XVIII i XIX w., późnorenesansowy o cechach palladiańskich, do pałacu wiedzie droga przez bramę z 1624 r. / Czemierniki
- Dworki XIX-wieczne w Bełczącu i Stoczku
- Zespół pałacowo-obronny z XVII w., unikatowy zespół na skale kraju, w jego skład wchodzi: renesansowy pałac wzniesiony ok. 1615 r. przez Henryka Firleja, brama wjazdowa z 1624 r. oraz XVII-wieczne fortyfikacje w stylu włoskim; jest to przykład starowłoskiego palazzo in fortezza / Czemierniki

Gmina Wołyń

- Zespół dworsko-parkowy (dwór, pralnia, park krajobrazowy XIX-XX w.) w Bezwoli
- Zespół dworsko-parkowy (dwór, spichlerz, park krajobrazowy XIX w.) w Bojanówce
- Zespół pałacowo-parkowy (oficyna, wozownia, park krajobrazowy XIX w.) w Suchowoli

Gmina Ulan-Majorat

- Zespół dworsko-pałacowy z XIX w. , na terenie figurka Matki Boskiej z pocz. XX w. - Sobole
- Pozostałości zespołu dworskiego z k. XIX w. - Domaszewnica

Gmina Komarówka Podlaska

- Pałac z XVI w., przebudowany w XIX w., obecnie siedziba szkoły / Przegaliny Duże
- XIX-wieczny dwór i park typu angielskiego w Żeliźnie

INNE

- układy przestrzenne miast

- Historyczne założenie miejskie Radzynia Podlaskiego
- Układ przestrzenny m. Czemierniki, zabytkowy rynek z kamienicami z XIX w.
- Układ przestrzenno-urbanistyczny z XIX w. w Wohyniu

- cmentarze i miejsca pamięci

Radzyń Podlaski

- Cmentarz parafialny przy ul. Sitkowskiego
- Cmentarz parafialny przy ul. Błogosławionych Męczenników Podlaskich
- Cmentarz żydowski przy ul. Lubelskiej

Gmina Ulan-Majorat

- Cmentarz rzymskokatolicki, pocz. XIX w. / Zarzec Ulański
- Miejsce pamięci narodowej – pomnik poległych w 1943 mieszkańców Domaszewnicy

Gmina Wohyń

- Cmentarz rzymskokatolicki, pocz. XIX w.
- Cmentarz unicki w Bezwoli

Gmina Kąkolewnica Wschodnia

- Pozostałości cmentarza ewangelickiego z okresu I wojny światowej we wsi Grabowiec

- zabytki przemysłowe

Gmina Borki

- XIX-wieczny murowany młyn wodny w Borkach i gorzelnia wraz z młynem dworskim w Woli Osowińskiej
- Murowana mleczarnia w Starej Wsi z XIX w.
- Murowana rządówka z k. XIX w., owczarnia i kuźnia we Wrzosowie

Gmina Radzyń Podlaski

- XIX-wieczny dworzec kolejowy w Bedlnie Radzyńskim / gm. Radzyń Podlaski

- archeologia

Gmina Czemierniki

- Grodzisko wczesnośredniowieczne (IX-XII w.) w Niewęgłoszu
- Stanowiska archeologiczne

Gmina Radzyń Podlaski

- 17 stanowisk archeologicznych - śladów osadnictwa epoki brązu i żelaza, okresu starożytności oraz czasów nowożytnych

Gmina Ulan-Majorat

- 69 stanowisk archeologicznych

Gmina Wołyń

- Liczne stanowiska archeologiczne, ślady wielu kultur i epok (epoka kamienna, brązu, wczesnego średniowiecza; kultura tatarska)

- zabudowania gospodarcze

Gmina Ulan-Majorat

- Pozostałości założenia folwarczno-ogrodowego z I poł. XIX w. / Kłębów
- Czworak drewniany z pocz. XX w. / Sobole

Gmina Wołyń

- Zespół folwarczy (pozostałości): lamus drewniany z 1890 r., obora mur., pocz. XX w., stajnia, magazyn z wozownią, kapliczka, XIX-XX w. w Plancie
- Zespół gorzelni w Bojanówce i Suchowoli

- izby regionalne, budownictwo ludowe

Gmina Borki

- Izba Regionalna – Muzeum Towarzystwa Regionalnego – zbiory, ponad 3000 eksponatów: przedmioty codziennego użytku, ubiory, meble, dewocjonalia, wyroby sztuki ludowej; pochodzą od mieszkańców gminy, świadczą o bogatej tradycji i folklorze; w planach jest utworzenie kolejnej ekspozycji związanej z historią gminy Borki oraz uruchomienie kaszarni i olejarni / Wola Osowińska
- Izba Regionalna przy Towarzystwie Przyjaciół Ziemi Borkowskiej / Borki

Gmina Komarówka Podlaska

- Gminna Izba Regionalna – m.in. przedstawienie procesu powstawania tkaniny lnianej / Komarówka Podlaska

Gmina Radzyń Podlaski

- Izba Regionalna w Białej – ponad 200 eksponatów, sprzęty użytkowe, stroje, meble, ubrania / gm. Radzyń Podlaski⁵

Gmina Ulan-Majorat

- Liczne przykłady budownictwa ludowego – tradycyjnej zabudowy wiejskiej z zachowanymi przykładami chałup krytych strzechą: Domaszewnica, Ulan- Majorat, Paskudy, Żyłki, Sobole, Gąsioro

Gmina Wołyń

- 29 obiektów drewnianego budownictwa ludowego z pocz. XX w.

- inne

- Budynki dawnych koszar w Radzynie Podlaskim
- Budynek szkoły podstawowej, drewniany, z k. XIX w. / Bezwola – gm. Wołyń
- Izba Szkolna Związku Nauczycielstwa Polskiego, w której znajdują się pamiątki po znanych i cenionych nauczycielach radzyńskich / Radzyń Podlaski

Podsumowanie

Na terenie powiatu radzyńskiego znajduje się duża ilość obiektów zabytkowych. Przeważają zabudowania sakralne i zespoły pałacowe, jak również zabudowania gospodarcze. Stan wielu obiektów zabytkowych nie jest dobry, wymagają one modernizacji i prac konserwatorskich. Dotyczy to przede wszystkim zabytkowych zespołów dworskich i pałacowych, które często niszczeją i nie są w żaden sposób zagospodarowane⁶. Część z nich natomiast jest zmodernizowana i służy jako siedziba szkół lub urzędów państwowych, co praktycznie wyklucza możliwość ich turystycznego wykorzystania i zaadaptowania na przykład na bazę noclegową lub gastronomiczną.

Perłą architektoniczną powiatu jest radzyński zespół pałacowo-parkowy Potockich projektu Jakuba Fontany oraz unikatowy w skali kraju zespół obronny w Czemiernikach.

Na podkreślenie zasługują również znajdujące się na terenie powiatu izby regionalne, w których tworzone są małe obiekty muzealne i gromadzone są zbiory świadczące o bogatych tradycjach i zwyczajach obszaru objętego projektem. Eksponaty w postaci sprzętów domowych, mebli, ubrań etc. przekazywane są na rzecz izb przez okolicznych mieszkańców.

Mówiąc o zabytkach, należy podkreślić, iż wiele z nich nie jest oznakowanych, co uniemożliwia dotarcie turystów do nich. Ponadto brak

⁵ W planach jest oszalowanie budynku, ogrodzenie posesji oraz zorganizowanie plenerowej ekspozycji dawnych narzędzi rolniczych i sprzętów.

⁶ Zabytki Radzyna Podlaskiego zostaną objęte tzw. Programem Rewitalizacji Miasta Radzyń Podlaski. Programem konserwatorskim, dzięki staraniom Fundacji "Fortalicja Czemierniki" zostanie również objęty zespół pałacowo-obronny w Czemiernikach.

ogólnodostępnych materiałów promocyjnych powoduje, iż wielu turystów nie wie nawet o istnieniu niektórych atrakcji.

3.1.3. Życie kulturalne i sportowe.

Elementem o bezpośrednim wpływie na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do analizowanego obszaru są różnego rodzaju organizowane imprezy oraz bogate życie kulturalne. Ciekawy program oraz skuteczna promocja projektu będzie wpływać na wzrost ruchu turystycznego stanowiąc formę aktywizacji społeczności lokalnych. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie. Turystów przyciągać mogą również zespoły regionalne oraz dynamicznie działające stowarzyszenia.

Upowszechnianiem kultury na terenie powiatu radzyńskiego zajmują się różnego rodzaju instytucje, ośrodki kultury, jak i twórcy ludowi. Do najbardziej aktywnych placówek kulturalnych należą:

- Radzyński Ośrodek Kultury i Rekreacji,
- Gminne Ośrodki Kultury w Borkach, Kąkolewnicy Wschodniej, Komarówce Podlaskiej, Ulanie-Majoracie,
- Towarzystwo Regionalne w Woli Osowińskiej (najstarsze wiejskie Towarzystwo w województwie lubelskim posiadające i eksponujące swoje zbiory w muzeum),
- Galeria "Oranżeria" w Radzyniu Podlaskim,
- Radzyńskie Towarzystwo Regionalne
- Radzyńskie Towarzystwo Muzyczne im. Karola Lipińskiego
- Towarzystwo Przyjaciół Czemiernik.

Ponadto animatorami kultury są domy ludowe, świetlice i biblioteki, większość z nich wymaga jednak modernizacji i doposażenia w sprzęt.

W powiecie działają liczne zespoły wokalne, instrumentalne i śpiewacze, kabarety, zespoły teatralne, Miejska Orkiestra Dęta. Mieszkańcy powiatu hołdują tradycjom kultury ludowej. Obszar wyróżnia również dziedzictwo kulinarne. Pączki na parze, pączki z mąki gryczanej, parowaniec, kartoflaki z soczewicą, kapusta z grochem – to tylko niektóre z potraw królujących na radzyńskich stołach. Licznie działają koła gospodyń wiejskich. Niestety nie ma na terenie powiatu żadnej karczmy regionalnej, która serwowałaby te potrawy. Jedyną okazją do ich skosztowania są imprezy organizowane w powiecie.

Na tle powiatu swoim życiem kulturalnym wyróżnia się zdecydowanie gmina Borki. Głównym animatorem i motorem życia kulturalnego jest Towarzystwo Regionalne. W gminie działa aktywnie aż 8 zespołów ludowo-folklorystycznych, wyróżniających się charakterystycznym strojem ludowym (w Krasewie, Woli Chomejowej, Woli Osowińskiej, Nowinach, Maruszewcu, Osownie, Sitnie i Olszewnicy),

które dumnie reprezentują gminę na przeglądach i festiwalach, 5 teatrów ludowo-obrzędowych (w Sitnie, Krasewie, Maruszewcu, Osownie i Woli Osowińskiej), Dziecięcy Zespół Folklorystyczny "Kropki" oraz Młodzieżowa Grupa Obrzędowa. Towarzystwo Regionalne w Woli Osowińskiej organizuje warsztaty artystyczne: rękodzieła, plastyki obrzędowej, tkactwa i garncarstwa, jak również pokazy ginących zawodów i umiejętności. Mieszkańcy gminy nie zapominają o tradycyjnych obrzędach: wesela w Woli Osowińskiej, obrzędach bożonarodzeniowych i wielkanocnych. Zaangażowanie w życie kulturalne gminy praktycznie wszystkich jej mieszkańców przynosi efekty i promuje gminę w całej Polsce.

W powiecie organizowanych jest szereg imprez kulturalnych. W każdej gminie we wrześniu odbywają się dożynki, przygotowywane są również imprezy z okazji świąt okolicznościowych, jak również odpusty przy kościołach w dniu święta patrona.

Do najważniejszych imprez z punktu widzenia możliwości rozwoju turystyki i atrakcyjności dla przyjeżdżających turystów, należą:

- imprezy kulturalne

- **Dni Karola Lipińskiego** – cykl jesiennych (wrzesień – listopad) koncertów muzyki poważnej, poświęconej pamięci urodzonego w Radzynie Podlaskim skrzypka i kompozytora. Przeciętnie odbywają się 3 – 4 koncerty (od 10 lat – jeden koncert jazzowy. Organizatorem jest Radzyńskie Towarzystwo Muzyczne im. K. Lipińskiego.
- **Ogólnopolskie Spotkania z Piosenką Autorską "Oranżeria"**. Impreza trzydniowa - sierpień/wrzesień. OSzPA to konkurs dla młodych autorów i kompozytorów, którzy sami wykonują swoje utwory, warsztaty artystyczne i koncerty. Od 1998 roku festiwal kwalifikuje do finału Studenckiego Festiwalu Piosenki w Krakowie. Odbyło się 10 edycji. Organizatorem jest Radzyński Ośrodek Kultury i Rekreacji.
- **Ogólnopolski Konkurs Satyryczny "Biały Miś"** - doroczna ogólnopolska impreza satyryczna rozgrywana w Radzynie - mieście, w którym gościł Paton wszystkich polskich satyryków Biskup Ignacy Krasicki. Konkurs rozgrywany jest w dwóch kategoriach: rysunkowej i literackiej. Każda edycja ma inne hasło. Organizatorem jest Radzyński Ośrodek Kultury i Rekreacji.
- **Wojewódzkie Spotkania Kabaretowe "Kąkolewisko"** – impreza odbywają corocznie w październiku. Prezentacje kabaretów wiejskich z województwa lubelskiego. Impreza dwudniowa. Organizatorem jest GOK Kąkolewnica Wschodnia.
- **Międzynarodowe Otwarte Warsztaty Teatralne DIALOGI** – impreza odbywająca się w sierpniu. 10-dniowe warsztaty, skierowane do młodzieży w wieku 15-25 lat, z zakresu teatru ruchu prowadzone przez najwybitniejszych specjalistów, plenerowe

spektakle powarsztatowe. Organizatorem jest Radzyński Ośrodek Kultury i Rekreacji oraz Warsztaty Ekspresji Twórczej.

- **Ogólnopolski konkurs literacki dzieci i młodzieży im. Marianny Bocian.** Konkurs ma zasięg ogólnopolski i jest przeznaczony dla dzieci i młodzieży (szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły średnie). Impreza cykliczna (II edycja). Celem imprezy jest popularyzowanie twórczości poetki z Bełcząca, Marianny Bocian.

- imprezy folklorystyczne

- **Spotkania z Pieśnią i Tradycją Wielkopostną** (Wola Osowińska, gm. Borki). Organizator: GOK Borki i Towarzystwo Regionalne w Woli Osowińskiej.
- **Spotkania "Teatr w Oplotkach"**. Prezentacje wiejskich teatrów (w tym teatry obrzędowe) z 4 sąsiadujących ze sobą powiatów. Organizator: GOK Borki i Towarzystwo Regionalne w Woli Osowińskiej, impreza odbywa się w lipcu.
- **Konkurs na najpiękniejszą palmę i pisanekę podlaską oraz na najpiękniejszą pisanekę współczesną.** Ogłoszenie wyników konkursu, wręczenie nagród, otwarcie wystawy pokonkursowej i kiermasz odbywa się zawsze w Niedzielę Palmową. Organizator: Radzyński Ośrodek Kultury i Rekreacji.
- **Powiatowe Spotkania Twórców Wsi.** III edycja przeglądu twórczości amatorskiej mieszkańców (muzycznej, plastycznej, literackiej, rękodzielniczej) powiatu radzyńskiego odbyła się w listopadzie 2005 r. Organizator: GOK Kąkolewnica Wschodnia.

Życie sportowe powiatu jest mniej bogate niż życie kulturalne. Nie są organizowane żadne znaczące imprezy sportowe i zawody. Działają jednak liczne kluby i zespoły sportowe, PZ LZS, Radzyńska Akademia Taekwon-do, PSzZS, LKS "Orlęta-Spomlek", jak również aktywny jest Radzyński Oddział PTTK w Radzynie Podlaskim. Od lat organizuje on imprezy turystyki kwalifikowanej – marsze na orientację. W 1994 roku odbyła się pierwsza tego typu impreza, tzw. Gminne Andrzejkowe Biegi na Orientację, która na stałe wpisała się w kalendarz imprez turystycznych. Aktualnie impreza nosi nazwę AZYMUCIAK i posiada status zawodów wojewódzkich. Poza tym co roku odbywa się impreza patriotyczno-turystyczna "Pieszy Rajd Kleebergowski" oraz "Rajd Pamięci Harcerzy Radzyńskich im. Kazimierza Odrzygóźdźia", jak również "Motopkinik".

- **Pieszy Rajd Kleebergowski** - regionalna, 3-dniowa, coroczna impreza patriotyczno-turystyczna. Trasa rajdu przebiega po terenach związanych z ostatnią bitwą wojny obronnej 1939 roku. Jej uczestnicy biorą udział w dwuetapowym marszu na orientację i licznych konkursach. Termin: 2006-09-29. Organizator: Oddział PTTK w Radzynie Podlaskim.

- **Rajd Pamięci Harcerzy Radzyńskich im. Kazimierza Odrzygóźdźia** - cykliczna (VI) dwudniowa, regionalna impreza patriotyczno-turystyczna. Jej uczestnicy zapoznają się z historią bohaterskiej śmierci radzyńskich harcerzy z 1940 r. zamordowanych przez hitlerowców w lesie koło wsi Sitno. Drużyny startują w marszu na orientację i licznych konkursach. Termin: 2006-09-15. Organizator: Oddział PTTK w Radzynie Podlaskim.
- **Radzyńskie Marsze na Orientację – AZYMUCIAK 2006**. Cykliczna (XIII), 3-dniowa impreza turystyki kwalifikowanej o randze ogólnopolskiej. W jej ramach przeprowadzone są 2 etapy dzienne i 1 nocny turystycznych marszów na orientację oraz liczne konkursy. Termin: 2006-11-17. Organizator: Oddział PTTK w Radzynie Podlaskim.
- **Motopiknik w Komarówce Podlaskiej**. VIII edycja zlotu motocyklowego. Początek lipca. Organizator: Free Group Panther z Komarówki Podlaskiej.

Podsumowanie

Jedną z mocnych stron atrakcyjności turystycznej powiatu radzyńskiego jest potencjał kulturowy. Natomiast fakt ten nie jest wykorzystany w pełnej mierze. Przyczyną tego jest między innymi niedostateczna ilość jednostek animujących życie kulturalne oraz słaby potencjał kadrowy spowodowany brakiem specjalistycznych szkoleń oraz przygotowania zawodowego kadr. Na skutek tego cierpi jakość życia kulturalnego powiatu.

Oprócz tego analiza sfery kulturalnej badanego obszaru ujawnia następną przyczynę obecnej sytuacji w powiecie, jest to słabe zaangażowanie lokalnej społeczności w zakresie kreowania i wdrażania inicjatyw na rzecz rozwoju życia kulturalnego.

Potencjał kulturowy powiatu stanowią liczne zespoły wokalne, instrumentalne i śpiewacze, zespoły teatralne. Licznie działają koła gospodyń wiejskich. Oprócz tego przez mieszkańców powiatu są podtrzymywane tradycje kultury ludowej, elementem, której są na przykład kulinarne smakołyki regionalne. Natomiast ten fakt również nie jest wykorzystany w wykreowaniu kulinarnej oferty powiatu, nie ma na terenie powiatu żadnego obiektu gastronomicznego serwującego regionalne potrawy.

W powiecie organizowany jest szereg imprez kulturalnych, są to imprezy o charakterze lokalnym, wojewódzkim, jak również ogólnopolskim, które wyróżniają ofertę kulturową powiatu na turystycznej mapie Polski. Imprezy są jednak słabo reklamowane na terenie całej Polski. Niewykorzystanym wydaje się położenie geograficzne powiatu, wzbogacenie życia kulturalnego może się odbywać poprzez organizowanie imprez międzynarodowych reprezentujących bogactwo kulturowe Ukrainy, Białorusi i Polski.

Życie sportowe jest mniej bogate niż kulturalne, nie odbywa się tu żadne znaczące imprezy sportowe czy zawody.

W procesie analizy badanego obszaru pod względem infrastruktury społecznej pojawia się również wniosek dotyczący wzmocnienia lokalnej infrastruktury społecznej w zakresie rozwoju kultury i tradycji regionalnych w powiecie radzyńskim.

3.2. Stan środowiska naturalnego⁷.

Czystość środowiska naturalnego oraz bieżąca dbałość o jego stan są istotnymi elementami polityki oraz podejmowanych działań przez władze powiatowe i gminne. Mają też bezpośredni wpływ na rozwój turystyki. Działania na rzecz ochrony środowiska obejmują między innymi:

- troskę o jakość wody pitnej i gospodarkę odpadami,
- oczyszczanie ścieków komunalnych,
- dbałość o stan powietrza,
- opiekę nad istniejącymi obiektami przyrody oraz jakością wód powierzchniowych.

Woda pitna

Jakość wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi reguluje Ustawa o Zbiorowym Zaopatrzeniu w Wodę i Zbiorowym Odprowadzaniu Ścieków z 7 czerwca 2001 r. oraz Rozporządzenie Ministra w sprawie warunków, jakim powinna odpowiadać woda do picia i na potrzeby gospodarcze, woda w kąpieliskach oraz zasady kontroli jakości wody przez organy Inspekcji Sanitarnej.

Woda pitna w powiecie radzyńskim pobierana jest z kilkunastu ujęć wody, których lista znajduje się w poniższej tabeli. Są to w większości warstwy wodonośne trzeciorzędu, czwartorzędu i kredy.

Tabela nr 6. Ujęcia wody na obszarze powiatu radzyńskiego.

Gmina / miasto	Ilość ujęć wody	Miejscowości
-----------------------	------------------------	---------------------

⁷ Rozdział powstał na podstawie następujących dokumentów: Program Ochrony Środowiska wraz z Planem Gospodarki Odpadami dla Miasta Radzyń Podlaski, Radzyń 2005; Program Ochrony Środowiska dla Gminy Borki; Program Rozwoju Lokalnego Gminy Ulan-Majorat, Ulan-Majorat 2005, Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Radzyń Podlaski, Radzyń 2004; Program Rozwoju Lokalnego Gminy Radzyń Podlaski na lata 2005-2013, Radzyń Podlaski 2004; Program Rozwoju Lokalnego dla Gminy Czemierniki, Czemierniki 2004; Program Rozwoju Lokalnego Gminy Wołyń; Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Komarówka Podlaska; Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Radzyńskiego, Radzyń Podlaski 2004.

M. Radzyń Podlaski	4 + ujęcia przy zakładach przemysłowych oraz studnie wiercone	ul. Partyzantów (2 ujęcia), ul. Lendzinek, ul. Kleeberga
Gm. Radzyń Podlaski	2 + 12 lokalnych ujęć wody + 1 ujęcie w m. Paskudy, z którego zasilane są 2 miejscowości: Jaski i Głównie)	Biała, Branica Radzyńska
Gm. Borki	3 (+1 ujęcie w Talczyńcu na terenie gminy Kock – korzysta z niego wieś Nowiny)	Borki, Krasew, Wrzosów
Gm. Czemierniki	1 (+ 1 w Branicy Radzyńskiej, z którego zasilane są Lichy i Niewęgłosz)	Czemierniki
Gm. Wołyń	3	Wołyń, Ossowa, Branica Suchowolska
Gm. Ulan-Majorat	2	Paskudy, Stok
Gm. Kąkolewnica Wschodnia	1	Kąkolewnica Południowa
Gm. Komarówka Podlaska	1	Komarówka Podlaska

Źródło: Opracowanie własne PART S.A.

Gospodarka wodno-ściekowa

W powiecie radzyńskim funkcjonuje 5 oczyszczalni biologicznych (Radzyń Podlaski, Borki, Czemierniki, Wołyń), 2 z podwyższonym usuwaniem biogenów (Radzyń Podlaski, Komarówka Podlaska) oraz kilka oczyszczalni mniejszych. Ich lista znajduje się w poniższej tabeli.

Ponadto część ścieków odprowadzana jest do przydomowych zbiorników bezodpływowych, skąd wywożone są za pomocą wozów asenizacyjnych do punktów zrzutu. Ścieki produkcyjne z gospodarstw rolnych przechowywane są w gospodarstwach w zbiornikach bezodpływowych i zagospodarowywane są jako nawóz organiczny. Brakuje jednak systemu monitorowania zagospodarowywania ścieków gospodarczych.

Tabela nr 7. Oczyszczalnie ścieków na obszarze powiatu radzyńskiego.

Gmina / miasto	Ilość oczyszczalni	Miejscowości
M. Radzyń Podlaski	2 / biologiczno-chemiczne	oczyszczalnia miejska – ul. Kocka, oczyszczalnia SM Spomlek – ul. Kleeberga
Gm. Radzyń Podlaski	2 / przyobiektowe, biologiczne i typu "bioblok" + oczyszczalnie przyobiektowe	Biała, Białka
Gm. Borki	3 / mechaniczno-biologiczne	Borki, Wola Osowińska, Wrzosów
Gm. Czemierniki	1 / biologiczno-mechaniczna typu "hydroeko"	Czemierniki
Gm. Wołyń	2 / biologiczno-mechaniczna, wymaga przebudowy i powiększenia pojemności oraz	Wołyń, Suchowola (szpital)

	przepustowości	
Gm. Ulan-Majorat	brak oczyszczalni	nieczystości są wywożone do punktu zrzutu ścieków przy oczyszczalni w Radzynie Podlaskim
Gm. Kąkolewnica Wschodnia	brak oczyszczalni	-
Gm. Komarówka Podlaska	1 / biologiczno-chemiczna + oczyszczalnie indywidualne	Komarówka Podlaska

Źródło: Opracowanie własne PART S.A.

Stopień zwodociągowania i skanalizowania poszczególnych gmin jest różny. Zdecydowanie lepsza sytuacja występuje w przypadku sieci wodociągowej, znacznie gorzej kanalizacyjnej. Obecnie we wszystkich gminach trwają projekty inwestycyjne mające na celu zwodociągowanie gmin w 100%, zaczynają się również projekty związane z budową sieci kanalizacyjnej. Duża dysproporcja rozwoju sieci wodociągowej i kanalizacyjnej stanowi zagrożenie dla czystości wód podziemnych.

Tabela nr 8. Stopień zwodociągowania i skanalizowania poszczególnych gmin w powiecie radzyńskim.

Gmina / miasto	Stopień zwodociągowania	Stopień skanalizowania
M. Radzyń Podlaski	86%	80%
Gm. Radzyń Podlaski	100%	-
Gm. Borki	71,2%	5%
Gm. Czemierniki	97%	12%
Gm. Wołyń	82% (w 2006 r. w 100%)	5%
Gm. Ulan-Majorat	85%	-
Gm. Kąkolewnica Wschodnia	50	-
Gm. Komarówka Podlaska	55	98% <u>???? niemożliwe</u>

Źródło: Opracowanie własne PART S.A.

Gospodarka odpadami

Największą grupę odpadów stanowią odpady komunalne związane z codzienną egzystencją człowieka. W powiecie radzyńskim funkcjonują 3 gminne składowiska odpadów komunalnych oraz 1 składowisko miejsko-gminne. Te gminy, które nie posiadają na swoim terenie wysypisk, mają zorganizowany system wywozu odpadów na składowisko w Adamkach (podpisane umowy z firmą wywozową, zagwarantowane pojemniki lub worki na śmieci dla mieszkańców gminy). Część gmin prowadzi ponadto segregację odpadów.

W ramach Związku Komunalnego Gmin Powiatu Radzyńskiego prowadzona jest budowa nowoczesnego zakładu utylizacji i segregacji odpadów.

Obecnie największym stopniem dewastacji krajobrazu charakteryzuje się rejon składowiska w Adamkach, które zajmuje powierzchnię 5,14 ha.

Tabela nr 9. Wysypiska odpadów w powiecie radzyńskim.

Gmina / miasto	Wysypiska śmieci
M. Radzyń Podlaski	- (odpady wywożone są na składowisko)

	odpadów w Adamkach)
Gm. Radzyń Podlaski	Adamki
Gm. Borki	- (odpady wywożone są na składowisko odpadów w Adamkach)
Gm. Czemierniki	- (odpady wywożone są na składowisko odpadów w Adamkach)
Gm. Wohyń	Wohyń (wysypisko czynne do 2008 r.)
Gm. Ulan-Majorat	Rozwadów
Gm. Kąkolewnica Wschodnia	- (odpady wywożone są na składowisko odpadów w Adamkach)
Gm. Komarówka Podlaska	Derewiczna

Źródło: Opracowanie własne PART S.A.

Wody powierzchniowe⁸

Badania jakości wód powierzchniowych realizowane są w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska, utworzonego na mocy ustawy z dnia 20 lipca 1991 r. o Inspekcji Ochrony Środowiska (Dz. U. nr 77, poz. 335, z późn. zm.). Jakość wód rzek powiatu radzyńskiego badana jest przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie w punktach pomiarowo-kontrolnych regionalnej sieci monitoringu. Badania te obejmują rzeki: Krznię Południową, Tyśmienicę, Białkę, Piwonię (Starą Piwonię) i Bystrzycę Północną.

Ogólnie należy stwierdzić, iż wody powierzchniowe powiatu radzyńskiego są zanieczyszczone w stopniu znaczącym, mimo wszystko jednak jedynie Krzna prowadzi wody pozaklasowe. Podstawowym źródłem zanieczyszczeń są: zrzut ścieków komunalnych i przemysłowych, użytkowanie rolnicze obszarów położonych wzdłuż rzek oraz nieuporządkowana gospodarka ściekowa w gospodarstwach indywidualnych.

Tyśmienica na całym odcinku znajdującym się w powiecie radzyńskim, charakteryzowała się w 2002 roku ponadnormatywnym zanieczyszczeniem wód jedynie ze względu na stan bakteriologiczny (pogorszenie w stosunku do 2001 roku, kiedy kwalifikowała się do III klasy czystości). Pogorszenie to wiąże się ze zwiększonym dopływem zanieczyszczeń z gospodarstw i pól położonych wzdłuż rzeki oraz intensywnym użytkowaniem stawów hodowlanych w Siemieniu.

W zakresie klasyfikacji hydrobiologicznej obserwuje się natomiast poprawę – spadek zawartości chlorofilu "a" do poziomu odpowiadającego III klasie czystości.

Według kryterium fizykochemicznego rzeka lokuje się w III klasie czystości (podwyższone CHZTcr), inne wskaźniki fizykochemiczne od kilku lat osiągają zawartość z zakresu I i II klasy czystości.

Bystrzyca Północna w 2002 roku prowadziła wody nie odpowiadające normom (wskaźniki fizykochemiczne). Jeżeli chodzi o stan bakteriologiczny i hydrobiologiczny wody odpowiadały II klasy czystości.

⁸ Dane pochodzą z Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Radzyńskiego, Radzyń Podlaski 2004, ss. 32-61.

Białka w swoim górnym biegu, powyżej Radzyna Podlaskiego, w 2002 roku prowadziła wody III klasy czystości (według klasyfikacji ogólnej), II klasy (pod względem parametrów bakteriologicznych i hydrobiologicznych).

Piwonia Stara w 2002 roku prowadziła wody III klasy czystości według klasyfikacji ogólnej, II klasy czystości według wskaźników hydrobiologicznych.

Krzna Południowa niesie wody o jakości pozaklasowej.

Woda podziemne

Wody podziemne głównego poziomu wodonośnego, stanowiące podstawę zaopatrzenia ludności w wodę pitną, ujmowane studniami głębinowymi wodociągów charakteryzują się dobrą jakością i należą do klasy Ib, a miejscami nawet Ia. Jedynie na terenie Radzyna Podlaskiego wody podziemne z niektórych ujęć mają obniżoną jakość (klasa II) przede wszystkim z uwagi na podwyższone wartości żelaza i manganu i wymagają prostego uzdatniania.

Powietrze atmosferyczne

Na terenie powiatu radzyńskiego jedyną stacją dokonującą pomiarów jakości powietrza atmosferycznego jest stacja monitoringu regionalnego Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Radzynie Podlaskim.

Stopień przekształcenia powietrza atmosferycznego jest niewielki i charakteryzuje przede wszystkim Radzyna Podlaski, w okresie zimowym, kiedy następuje ponadnormatywny wzrost zanieczyszczenia dwutlenkiem siarki i zapylenia. Emisja zanieczyszczeń pochodzi głównie z kotłowni i pieców w sezonie grzewczym.

W 2002 roku obszar powiatu radzyńskiego w Raportcie o stanie środowiska województwa lubelskiego zaklasyfikowany został do klasy B, o poziomie stężeń powyżej zawartości dopuszczalnej, lecz nie przekraczającej wartości dopuszczalnej powiększonej o margines tolerancji.

Hałas

Kryteria oceny hałasu w środowisku określone są w rozporządzeniu Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 13 maja 1998 roku w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (Dz. U. nr 66, poz. 436). Ponadnormatywne i uciążliwe natężenie hałasu występuje jedynie w sąsiedztwie drogi krajowej nr 19 oraz w centrum Radzyna Podlaskiego.

Podsumowanie

Jakość i stan przekształcenia poszczególnych elementów środowiska przyrodniczego powiatu radzyńskiego jest zróżnicowany. Do elementów najbardziej zmienionych należy zaliczyć wody powierzchniowe, jak również szatę roślinną i faunę (wskutek zanieczyszczenia wód i gleb obniżyła się populacja niektórych gatunków i występowanie niektórych gatunków roślin). W małym stopniu zmienione są natomiast: powietrze atmosferyczne, wglębne wody podziemne oraz środowisko akustyczne.

W aspekcie możliwości rozwoju turystyki, środowisko naturalne daje duże możliwości. Czyste powietrze, bogactwo walorów naturalnych, cisza i spokój to warunki poszukiwane przez dzisiejszych turystów. Analizowany obszar jest predystynowany do rozwoju agroturystyki, jak również turystyki wypoczynkowej nad akwenami wodnymi. Pewnym ograniczeniem dla rozwoju rekreacji i wypoczynku może być stan wód powierzchniowych, ale podejmowane w powiecie inwestycje mające na celu poprawę systemu zwodociągowania, skanalizowania i oczyszczania ścieków, wyeliminują tę barierę.

3.3. Dostępność komunikacyjna.

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Dostępność komunikacyjna jest elementem kluczowym z punktu widzenia możliwości rozwoju turystyki. Oczywistym jest, że turystom zależy na jak najszybszym i bezpiecznym dotarciu do miejsca przeznaczenia.

Transport drogowy

Podstawowy układ drogowy obszaru objętego niniejszym projektem stanowią następujące drogi krajowe i wojewódzkie:

- 1) drogi krajowe o długości 75,4 km:
 - DK 19 Białystok – Lublin
 - DK 63 Siedlce – Sławatycze
- 2) drogi wojewódzkie o długości 24,5 km
 - DW 813 Międzyrzec Podlaski – Parczew – Ostrów Lubelski – Łęczna
 - DW 814 Radzyń Podlaski – Suchowola – Żminne.

Sieć dróg krajowych i wojewódzkich uzupełniona jest licznymi drogami powiatowymi (samorząd powiatowy zarządza 468,958 km tego typu dróg) tworzącymi układ drogowy o charakterze mikroregionalnym. Stanowią one bardzo ważny element pozwalający połączyć układ sieci podstawowej (drogi krajowe i wojewódzkie). Zapewniają połączenia

z sąsiednimi gminami oraz umożliwiają skomunikowanie wewnętrzne gmin. Ważną rolę w komunikacji wewnętrznej pełnią także drogi gminne – zapewniają połączenia lokalne oraz bezpośrednią obsługę wsi i terenów przyległych.

Stan techniczny dróg układu podstawowego nie jest w pełni zadowalający ze względu na znaczny stopień zniszczenia nawierzchni asfaltowych. Wiele odcinków dróg nie ma ponadto właściwych parametrów technicznych, odpowiadających funkcji, którą pełnią w układzie komunikacyjnym. Według ocen specjalistów, zaledwie 34% dróg spełnia kryteria drogi powiatowej, a 70% jest w złym stanie technicznym. Według Zarządu Dróg Powiatowych w Radzynie Podlaskim, około 90% dróg powiatowych wymaga modernizacji.

Transport kolejowy

Na terenie powiatu nie znajdują się czynne linie kolejowe do przewozu osób. Sporadycznie odbywają się jedynie przejazdy towarowe. Wobec niewielkiego wykorzystania kolei, Starostwo Powiatowe odmówiło przejęcia pod swój zarząd linii kolejowych, co jest równoznaczne z decyzją o ich likwidacji.

Transport autobusowy PKS

Sieć połączeń autobusowych na obszarze objętym projektem realizowana jest przez PKS oraz przewoźników prywatnych, co gwarantuje dość dobre skomunikowanie wewnętrzne obszaru oraz z obszarami ościennymi. Najwięcej połączeń autobusowych posiada Radzyń Podlaski, stąd można się bezpośrednio dostać m.in. do Warszawy, Siedlec, Terespolu, Lublina i Białegostoku, jak również do wszystkich gmin powiatu. W Radzynie funkcjonuje również komunikacja miejska, prowadzona przez PKS.

Z uwagi na brak połączeń kolejowych, transport autobusowy odgrywa niezwykle ważną rolę, zarówno w punktu widzenia mieszkańców powiatu, jak i turystów.

Transport lotniczy

Najbliżej położonym portem lotniczym jest Międzynarodowy Port Lotniczy im. F. Chopina w Warszawie. Od stolicy powiatu radzyńskiego dzieli go jednak odległość około 120 km. W najbliższej okolicy nie znajduje się żadne mniejsze lotnisko pasażerskie.

Podsumowanie

Dostępność komunikacyjna powiatu radzyńskiego z punktu widzenia potrzeb i oczekiwań turystów, nie jest jego mocną stroną. Niekorzystny jest fakt braku połączeń kolejowych. Przez powiat nie przebiegają znaczące ogólnokrajowe lub międzynarodowe szlaki komunikacyjne. Stosunkowo duży ruch tranzytowy odbywa się jedynie na drodze krajowej nr 19 Białystok-Lublin.

Dominującą rolę w komunikacji odgrywa transport kołowy i połączenia autobusowe, tutaj jednak problemem jest zły stan techniczny dróg.

Ogólnie należy stwierdzić, iż dostępność komunikacyjna stanowi barierę dla rozwoju turystyki, stąd niezbędne jest podjęcie szeregu działań w tym zakresie.

Należy jednak zwrócić uwagę na przygraniczne położenie powiatu radzyńskiego i niewielką odległość od granicy Unii Europejskiej. Wykorzystanie tego faktu, również przy planowaniu rozwoju turystyki w powiecie, może mieć bardzo duże znaczenie.

4. ANALIZA STANU ZAGOSPODAROWANIA OBSZARU.

Zagospodarowanie turystyczne obszaru ma ogromne znaczenie w procesie kreacji produktu turystycznego, ono, bowiem decyduje o spełnieniu podstawowych potrzeb bytowych turysty. Im bogatsza oferta obszaru, tym większe możliwości przyciągnięcia różnych segmentów odbiorców. Analiza zagospodarowania dostarcza informacji na temat koniecznych inwestycji, które należy podjąć w poszczególnych gminach, aby poszerzyć skalę i jakość usług. O ile walory i atrakcje stają się rdzeniem produktu turystycznego, wyznaczanego przez główny motyw podróżowania, o tyle infrastruktura staje się elementem produktu rzeczywistego, który pozwala turystyce cieszyć się walorami i atrakcjami, spełnia, bowiem potrzeby podstawowe (nocleg, wyżywienie etc.) oraz produktu poszerzonego, który zaspokaja potrzeby komplementarne (wycieczki, rekreacja, etc.)

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: szlaki turystyczne, kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp. Odpowiednie pod względem jakości i ilości zagospodarowanie turystyczne obszaru jest niezbędnym elementem umożliwiającym wykorzystanie walorów turystycznych.

4.1. Infrastruktura turystyczna.

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzania infrastruktury turystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu jakości bazy noclegowej i gastronomicznej, a także szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania obszaru przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Baza noclegowa

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest kluczowym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Obiekty bazy noclegowej występujące na terenie objętym projektem zakwalifikowano do następujących kategorii⁹:

- hotele i motele,
- pensjonaty,
- pokoje gościnne (kategoria obejmuje obiekty oferujące "turystykę wiejską" oraz "agro-wypoczynek"),

⁹ Kategorie zostały zaproponowane przez PART w celu dokonania obliczeń statystycznych.

- pola namiotowe,
- schroniska (kategoria obejmuje schroniska, bazy i internaty w szkołach, domy wycieczkowe).

Tabela nr 10. Zestawienie bazy noclegowej funkcjonującej na terenie powiatu radzyńskiego.

Lp.	Nazwa	Adres	Ilość miejsc	Opis/Dodatkowa oferta
HOTELE I MOTELE				
1.	Hotel Manhatan	Warszawska 37, 21-300 Radzyń Podlaski, Tel. 083 3522780, www.manhatan.pl	25 miejsc w pokojach z łazienkami, TV, radiem i telefonem	Obiekt położony w centrum miasta. - 1 sala konferencyjna na 50 osób, - parking strzeżony, - w pobliżu: gabinet kosmetyczny, solarium, fryzjer, masaże, - usługi gastronomiczne w restauracji na 60 miejsc: kuchnia polska z elementami kuchni orientalnej, włoskiej i chińskiej
2.	Hotel Niedźwiadek	ul. Traugutta 1, 21-300 Radzyń Podlaski, tel. 0-83 3520547	16 miejsc w 8 pokojach z łazienkami, TV	- usługi gastronomiczne, śniadanie - barek - parking
3.	Hotelik Gościnny	ul. Armii Krajowej 8, 21-300 Radzyń Podlaski, tel. 0-83 3522031	15 miejsc noclegowych w 8 pokojach z łazienkami, radio, TV	- usługi gastronomiczne, - barek całodobowy - parking strzeżony z monitoringiem
4.	Motel	gm. Radzyń Podlaski, Paszki Małe (przy stacji paliw) tel. 0-83 413 17 05	16 miejsc w pokojach z łazienkami i TV	- obiekt posiada parking strzeżony, - usługi gastronomiczne, bar (kuchnia polska).
5.	Zajazd Wiedeński	ul. Wisznicka 32, 21-300 Radzyń Podlaski, tel. 0-83 4131765	12 miejsc noclegowych w 8 pokojach	- usługi gastronomiczne: bar (kuchnia polska)
6.	Zajazd Jarzębinka	gm. Kąkolewnica, Rudnik 34, tel. 0-83 3722594	6 miejsc, 3 pokoje 2-osobowe z łazienkami, TV	- usługi gastronomiczne, kuchnia domowa, - śniadania, obiady, kolacje, - parking
7.	Motel Petro-Tur	gm. Kąkolewnica, Turów (przy stacji paliw), tel. 0-83 372 32 11	23 miejsca noclegowe w 9 pokojach z łazienkami, natryskiem, TV	- obiekt posiada parking, - wyżywienie w restauracji
PENSJONATY				
8.	Pensjonat „Sitno” Izabeli i Pawła Gepnerów	Sitno 1, 21-345 Borki (planowane otwarcie w 2006 r.)	12 pokoi	Pensjonat w stylu dwudziestolecia międzywojennego. Położony jest w Sitnie przy drodze krajowej nr 19 w sąsiedztwie lasu i rezerwatu „Czapliniec”. - sala konferencyjna,

				- zaplecze gastronomiczne - 9 koni do jazdy rekreacyjnej.
POKOJE GOŚCINNE				
9.	Barbara i Antoni Grochowscy	21-307 Ulan-Majorat (przy trasie) Tel. 0-83 351 80 07	14 miejsc, 5 pokoiów, 3 pokoje z łazienkami, 2 pokoje z umywalkami, łazienka na korytarzu	- obiekt całoroczny - wyżywienie, kuchnia domowa, - staw rybny, w pobliżu lasu – grzybobranie, - przejażdżki konne
SCHRONISKA				
10.	Szkoła Podstawowa	ul. Kocka, Czemierniki	30 miejsc	Obiekt sezonowy: lipiec – sierpień
11.	Szkolne Schronisko Młodzieżowe	21-311 Komarówka Podlaska, ul. W. Batki 20	20 miejsc	Obiekt sezonowy: lipiec – sierpień, ferie zimowe
POLA NAMIOTOWE				
12.	Pole namiotowe przy uroczysku „Borowe” w Woli Chomejowej		ok. 0,5 ha	Wśród potężnych dębów ok. 300-letnich
13.	Pole namiotowe w Borkach		ok. 1,5 ha	Nad rzeką przy zalewie, obok znajduje się zabytkowy młyn z 1894 r.

Źródło: Opracowanie własne PART S.A.

Baza noclegowa na opisywanym terenie jest bardzo nierównomiernie rozłożona. Zgodnie z wiedzą, jaką, po przeprowadzeniu wstępnego audytu, dysponują autorzy dokumentu – na terenie następujących gmin nie funkcjonuje baza noclegowa: Kąkolewnica Wschodnia, Komarówka Podlaska, Wołyń, Borki. Wynika z tego, że baza noclegowa w przeważającej większości znajduje się na terenie miasta Radzyń Podlaski oraz gminy Radzyń Podlaski. Poza miastem i gminą Radzyń Podlaski miejsca noclegowe znajdują się jedynie w gospodarstwie agroturystycznym na terenie gminy Ulan-Majorat oraz sezonowo w szkole na terenie gminy Czemierniki.

Łączna liczba obiektów noclegowych (stałych i sezonowych) na opisywanym terenie wynosi 13. Obiekty te oferują razem 177 miejsc noclegowych (bez pensjonatu „Sitno”).

Obok nierównomierności w rozmieszczeniu uwagę zwraca całkowity brak gospodarstw agroturystycznych oraz kwater prywatnych na wsi, co jest o tyle zastanawiające, że na terenie powiatu istnieje duży potencjał do rozwoju tego rodzaju turystyki (walory przyrodnicze, klimatyczne, kulturowe). Natomiast istniejące obiekty oferujące „turystykę wiejską” nie posiadają odpowiedniego standardu, który mają spełniać gospodarstwa agroturystyczne.

Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowania

intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Spis obiektów gastronomicznych z uwzględnieniem ich kategorii znajduje się w tabeli poniżej.

Obiekty bazy gastronomicznej występujące na terenie objętym audytem zakwalifikowano do następujących kategorii:

1. Restauracje.
2. Puby.
3. Bary.
4. Pizzerie.

Tabela nr 11. Zestawienie bazy gastronomicznej funkcjonującej na terenie powiatu radzyńskiego.

Lp.	Nazwa	Adres	Ilość miejsc	Opis/Dodatkowa oferta
RESTAURACJE				
1.	Restauracja Manhatan	ul. Warszawska 37, 21-300 Radzyń Podlaski, Tel. 083 3522780, www.manhatan.pl	60 miejsc	Obiekt położony w centrum miasta, czynny w godz. 12.00-22.00. - usługi gastronomiczne w restauracji na 60 miejsc: kuchnia polską z elementami kuchni orientalnej, włoskiej i chińskiej, - sala bankietowa, - obiekt całoroczny.
PUBY				
2.	„Trzynastka”	ul. Wojska Polskiego 13A, Radzyń Podlaski	50 miejsc	Obiekt całoroczny. W niedziele spotyka się tam liga brydżowa
3.	„Remont”	ul. Jana Pawła II 4, Radzyń Podlaski	100 miejsc	Obiekt znajduje się w pomieszczeniach pałacu Potockich „Oranżeria”, w jednej dużej sali, odbywają się tu koncerty, karaoke, serwowane są napoje alkoholowe, kawa, herbata.
BARY				
4.	Bar „Zacisze”	ul. Dąbrowskiego 18A, 21-300 Radzyń Podlaski	25 miejsc	Obiekt całoroczny. Kuchnia polska
5.	Bar „Relax”	ul. Dąbrowskiego 19, 21-300 Radzyń Podlaski	25 miejsc	Obiekt całoroczny. Kuchnia polska
6.	Bar Kawowy	ul. Dąbrowskiego 6, 21-300 Radzyń Podlaski	20 miejsc	Obiekt całoroczny. Oferuje lody oraz zimne i gorące napoje

7.	Mini Bar	ul. Rynek 2, Radzyń Podlaski	12 miejsc	Obiekt całoroczny. Oferuje ciepłe kanapki (zapekanki, hot dogi, hamburgery)
8.	Bar „Puls”	gm. Radzyń Podlaski, Bedlno Radzyńskie, przy stacji paliw przy trasie krajowej nr 19 Lublin – Białystok	6 stolików po 4 osoby, latem miejsca na tarasie – ok. 50 osób	kuchnia polska, napoje gorące, piwo, dania gorące, czynny do 22.00
PIZZERIE				
9.	Pizzeria „Halo”	ul. Rynek 5, Radzyń Podlaski	9 miejsc	Obiekt całoroczny
10.	Pizzeria „Królewska”	ul. Rynek 10A, Radzyń Podlaski	32 miejsca	Obiekt całoroczny
11.	Pizzeria „Tomato”	ul. Wojska Polskiego 34, Radzyń Podlaski	34 miejsca	Obiekt całoroczny
12.	Pizzeria „Karczma”	ul. Lubelska, Radzyń Podlaski	150 miejsc	Obiekt całoroczny

Źródło: Opracowanie własne PART S.A.

Baza gastronomiczna powiatu radzyńskiego charakteryzuje się, jeszcze bardziej nierównomiernym rozłożeniem, przede wszystkim obiekty znajdują się na terenie miasta Radzyń Podlaski. Ogólna liczba obiektów wynosi 12, dysponują one 471 miejscami.

Podsumowanie

Analiza stanu infrastruktury turystycznej na badanym obszarze prowadzi do następujących wniosków:

- Występuje skrajna nierównomierność rozmieszczenia (prawie wszystkie obiekty znajdują się w Radzynie Podlaskim;
- Występuje stosunkowo mała różnorodność obiektów: w bazie noclegowej przeważają hotele i małe motele, a wśród obiektów gastronomicznych funkcjonują głównie bary i pizzerie;
- Uwagę zwraca prawie całkowity brak gospodarstw agroturystycznych;
- Mimo ciekawych i kultywowanych tradycji kulinarnych na terenie powiatu nie funkcjonuje żadna regionalna karczma/gospoda, serwująca tradycyjne, lokalne menu.

4.2. Infrastruktura paraturystyczna.

Cechą charakterystyczną infrastruktury paraturystycznej jest fakt, iż teoretycznie jej istnienie nie jest niezbędne dla istnienia ruchu turystycznego, ale praktycznie to właśnie ona ma często największy wpływ na podejmowanie decyzji o wyjeździe w konkretne miejsce. Na infrastrukturę paraturystyczną składają się szlaki turystyczne, ośrodki sportowo-rekreacyjne, wypożyczalnie sprzętu turystycznego, punkty informacji turystycznej, parkingi i inne obiekty (m.in. banki, bankomaty,

apteki itp.), których istnienie uatrakcyjnia i ułatwia pobyt turysty w danym miejscu.

Poniżej scharakteryzowana została krótko infrastruktura paraturystyczna powiatu radzyńskiego. Jej najważniejsze elementy to: szlaki turystyczne i obiekty sportowo-rekreacyjne.

Obiekty sportowo-rekreacyjne

Baza sportowo – rekreacyjna umożliwia turystom korzystanie z walorów naturalnych w bezpieczny sposób oraz stanowi dodatkową ofertę spędzania czasu wolnego. Obiekty sportowo-rekreacyjne nabierają szczególnego znaczenia w przypadku, kiedy zawodzi pogoda.

Niestety, ilość tego typu obiektów na terenie powiatu radzyńskiego jest mała. Dominują obiekty przyszkolne w postaci boisk i hal sportowych, brakuje pływalni, nie ma żadnego w pełni zagospodarowanego zbiornika retencyjno-rekreacyjnego.

W aspekcie rozwoju turystyki, baza sportowo-rekreacyjna musi zostać rozbudowana.

W poniższej tabeli zostały wymienione istniejące na terenie powiatu obiekty sportowo-rekreacyjne.

Tabela nr 12. Wykaz obiektów sportowo-rekreacyjnych w powiecie radzyńskim.

Gmina / miasto	Stadiony	Boiska	Hale sportowe	Inne
M. Radzyń Podlaski	<ul style="list-style-type: none">stadion miejski (3 płyty boiskowe do piłki nożnej i boisko do piłki koszykowej, bieżnia lekkoatletyczna i rzutnia do pchnięcia kulą oraz schodzenia-skocznia w dal; trybuna mieszcząca 960 miejsc siedzących – obecnie trwa rozbudowa: docelowo stadion zaduszony na 3000 miejsc, budynek mieszczący szatnie dla 2 drużyn, gabinet odnowy biologicznej, salę do ćwiczeń siłowych, pokoje dla sędziów, i kawiarnię	<ul style="list-style-type: none">odkryte boiska sportowe na terenie parku: do piłki nożnej z nawierzchnią trawiastą, do piłki siatkowej, plażowej i koszykówkiboiska przyszkolneboisko dwufunkcyjne do piłki ręcznej i koszykówki – teren Radzyńskiej Spółdzielni Mieszkaniowej	<ul style="list-style-type: none">hala sportowa w szkolepełnowymiarowa hala sportowa przy ul. Sitkowskiego	<ul style="list-style-type: none">4 sale gimnastyczne w szkołachsiłownia na terenie Radzyńskiej Spółdzielni MieszkaniowejRadzyński Klub Jeździecki (10 koni do jazdy rekreacyjnej i w zaprzęgu)Radzyńska Akademia Taekwon-do
Gm. Radzyń Podlaski	-	<ul style="list-style-type: none">boiska przy szkołach podstawowych w miejscowościach:	<ul style="list-style-type: none">hala sportowa przy szkole podstawowej i gimnazjum w Białej	-

		Żabików, Białka, Paszki Duże	<ul style="list-style-type: none"> ▪ hala sportowa przy szkole podstawowej w Białce 	
Gm. Borki	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stadion gminny w Starej Wsi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ gminne boisko sportowe w Starej Wsi ▪ boisko przyszkolne: Wola Chomejowa, Krasew, Wola Osowińska, Borki i Tchórzew ▪ rozpoczęta budowa kompleksu boisk w Woli Osowińskiej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 2 pełnowymiarowe hale sportowe w Borkach i Woli Osowińskiej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Oddana do użytku w XI'2005 r. sala gimnastyczna z pełnym zapleczem, wyposażona w nowoczesny sprzęt w Woli Osowińskiej ▪ Pensjonat "Sitno" – 9 koni do jazdy rekreacyjnej
Gm. Czemierniki	-	<ul style="list-style-type: none"> ▪ boisko do piłki nożnej w Czemiernikach ▪ boisko do piłki ręcznej i siatkowej w Czemiernikach ▪ boiska sportowe przy szkołach 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pełnowymiarowa hala sportowa z zapleczem sanitarnym przy szkole podstawowej i gimnazjum w Czemiernikach 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ siłownia przy szkole podstawowej i gimnazjum w Czemiernikach ▪ place do gry przy szkołach
Gm. Wohyń	-	<ul style="list-style-type: none"> ▪ boisko w Wohyniu ▪ boisko sportowe w Ostrówku ▪ boisko sportowe w Branicy Suchowolskiej ▪ boisko w Suchowoli ▪ małe boiska przy szkołach 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ hala sportowa przy zespole szkół w Wohyniu 	-
Gm. Ulan-Majorat	-	<ul style="list-style-type: none"> ▪ boisko sportowe w Ulanie-Majoracie ▪ boisko sportowe w Domaszewnicy 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ hala sportowa przy Zespole Szkół i Gimnazjum w Ulanie-Majoracie 	-
Gm. Kąkolewnica Wschodnia	-	<ul style="list-style-type: none"> ▪ boiska sportowe przy szkołach w Kąkolewnicy, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ hala sportowa przy szkole podstawowej w Kąkolewnicy 	-

		Turowie, Zakowoli Poprzecznej, Brzozowicy Dużej, Olszewnicy, Polskowoli i Grabowcu	Wschodniej	
Gm. Komarówka Podlaska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stadion w lesie 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ małe przyszkolne boisko sportowe w Komarówce Podlaskiej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w budowie pełnowymiarowa hala sportowa (przewidywany termin oddania do użytku: IV kw. 2006 r.) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 2 niepełnowymiarowe sale gimnastyczne przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych i Szkole Podstawowej w Komarówce Podlaskiej ▪ strzelnica posiadająca krajowy certyfikat

Źródło: Opracowanie własne PART S.A.

- Gmina Komarówka Podlaska - ścieżka dydaktyczna przyrodniczo-historyczna wokół miejscowości Kolembrody (od izby regionalnej, poprzez sanktuarium Matki Boskiej Kolembrodzkiej, ekosystem rzeki Żarnicy i lasu "Sumierz" kryjącego tajemnice unitów podlaskich).
- Gmina Kąkolewnica i Gmina Radzyń Podlaski - ścieżka dydaktyczna w leśnictwie Turów i Główne o długości 8 km, rozpoczyna się przy stacji kolejowej w Bedlnie i biegnie przez las do leśniczówki w Głównem. Na trasie w miejscach występowania elementów przyrodniczych ustawione zostały tablice opisowe. Podziwiać tam można pomniki przyrody (sosny), użytek ekologiczny, urządzenia łowieckie, dziuple, mrowiska, budki lęgowe, pułapki feromonowe i inne ciekawe elementy związane z lasem i pracą leśnika.

Szlaki planowane

Bardzo ciekawe plany dotyczące stworzenia nowych szlaków turystycznych ma Towarzystwo Regionalne w Woli Osowińskiej **w gminie Borki**. Projektowane jest tam utworzenie 3 ścieżek historycznych (wytyczenie w terenie, oznakowanie znakami kierunkowymi oraz tablicami informacyjnymi).

- ścieżka dworska – szlakiem dawnych folwarków, z którymi wiąże się historia gminy Borki,
- ścieżka militarna – dotycząca działań wojennych mających miejsce na terenie gminy, związanych z takimi wydarzeniami, jak powstania narodowe (styczniowe, listopadowe, kościuszkowskie) i II wojna światowa,
- ścieżka ludowa – szlakiem twórców ludowych (połączona z warsztatami ludowymi i pokazami dawnych zawodów i umiejętności).

Według zapisów w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z elementami strategii rozwoju **gminy Wohyń** (zgodnie z Uchwałą nr IV (24)98 Rady Gminy w Wohyniu z dnia 29 grudnia 1998 roku były zaproponowane następujące ciągi turystyczno-krajoznawcze:

- rowerowe – przebieg trasy proponuje się wyznaczyć w sąsiedztwie dróg utwardzonych, przebiegających przez miejscowości: Ostrówki, Lisiowólka, Bojanówka, Bezwola, Wohyń, Branica Suchowolska, Świerze, Kuraszew i Suchowola;
- piesze – przebieg trasy proponuje się przez miejscowości: kol. Suchowola, Świerze, Wohyń, Bezwola, Ossowa, Ostrówki i Lisiowólka;
- jazdy konnej - przebieg trasy proponuje się: z Wohynia o wschodniej granicy gminy – wokół lasu mieszanego, z Wohynia w stronę południowej części gminy wokół lasu mieszanego – do kol. Suchowola oraz z Wohynia na zachód wokół lasu mieszanego przy miejscowości Zbulitów Mały.

5. ANALIZA S.W.O.T.

Na podstawie analizy walorów turystycznych, stanu zagospodarowania turystycznego, stanu ochrony środowiska, dostępności komunikacyjnej w celu identyfikacji podstawowych uwarunkowań rozwoju turystyki w powiecie radzyńskim posłużono się metodą analizy S.W.O.T. dla obszaru objętego projektem. W pierwszej części zostały zidentyfikowane i określone najważniejsze silne i słabe strony tego sektora gospodarki (tzw. "analiza wnętrza"). Kolejna część odnosi się do otoczenia analizowanego obszaru, wskazując na główne szanse i zagrożenia rynkowe.

Zestawienie takie tworzy podstawę do podjęcia zasadniczych decyzji w ramach strategii rozwoju turystyki, do których należą: określenie produktu turystycznego i potencjalnych grup jego odbiorców oraz sposobu funkcjonowania produktu.

Analiza S.W.O.T. pozwala, zatem określić wszystkie, najważniejsze czynniki, które będą mieć wpływ na kształtowanie powiatowego produktu turystycznego. Biorąc pod uwagę ograniczone środki finansowe, jakie mogą być skierowane na rozwój turystyki istotnym zadaniem władz samorządowych staje się, więc wydzielenie spośród nich czynników strategicznych, dzięki którym można będzie umacniać i rozwijać silne strony turystyki (maksymalizując wykorzystanie dostępnych środków inwestycyjnych), a jednocześnie ograniczać strony najslabsze, unikając pojawiających się zagrożeń i barier intensyfikacji.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none">▪ Bogate i zróżnicowane walory naturalne.▪ Unikalne atrakcje turystyczne – pałac Potockich w Radzynie Podlaskim, fortalicja w Czemiernikach.▪ Wybitne osoby związane z powiatem m.in. Karol Lipiński, Ignacy Potocki, Zenon Przesmycki, Marianna Bocian▪ Ciekawe życie kulturalne (imprezy, zespoły ludowe, twórczość ludowa, obrzędy).▪ Oryginalna, tradycyjna kuchnia regionalna.▪ Prężnie działające ośrodki kulturalne, zwłaszcza Towarzystwo Regionalne w Woli Osowińskiej.▪ Czyste, nieskażone działalnością przemysłową środowisko naturalne.▪ Doskonałe warunki do rozwoju agroturystyki i turystyki wypoczynkowej nad zbiornikami wodnymi.▪ Ruch tranzytowy związany z drogą krajową 19 i 63.▪ Przygraniczne położenie powiatu.▪ Małe obciążenie ruchem turystycznym.	<ul style="list-style-type: none">▪ Zły stan zabytków.▪ Niski stopień wykorzystania zabytkowych obiektów na cele turystyczne.▪ Brak bazy turystycznej (w tym gospodarstw agroturystycznych oraz lokalnych obiektów gastronomicznych, serwujących lokalne potrawy).▪ Brak wykorzystania istniejących zbiorników retencyjnych na cele rekreacyjne.▪ Niski stopień wyposażenia powiatu w infrastrukturę paraturystyczną.▪ Brak informacji turystycznej.▪ Mała ilość materiałów promocyjnych.▪ Brak oznakowania atrakcji turystycznych w terenie.▪ Brak oferty turystycznej, markowych produktów turystycznych.▪ Dysproporcje w rozwoju sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, powodujące zanieczyszczenie wód rzek i wód podziemnych.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Możliwość wykorzystania środków Unii Europejskiej w przyszłym okresie programowania na projekty turystyczne. ▪ Wzrost rangi turystyki w programach rządowych, m.in. Strategia rozwoju turystyki na lata 2007-2013 priorytetyzująca rozwój produktów turystycznych w regionach, w tym przede wszystkim produktów opartych o potencjał regionalny, budowanych na bazie szlaków turystycznych, kolejny okres programowania 2007-2013 i związana z tym większa ilość funduszy na turystykę w Narodowym Planie Rozwoju oraz łatwiejszy dostęp do finansowania, ▪ Zmiana trendów i tendencji w turystyce światowej na rzecz wypoczynku w miejscach mniej zatłoczonych – w bezpośrednim kontakcie z przyrodą i lokalną kulturą, rosnąca aktywność turystyczna, zainteresowanie turystyką aktywną, wzmożony popyt na wyjazdy weekendowe, rosnący popyt na kompleksowe pakiety usług turystycznych, rosnące zapotrzebowanie na zdrową, ekologiczną żywność. ▪ Rozwój turystyki rodzinnej. ▪ Bogacenie się społeczeństw. ▪ Rozwój współpracy transgranicznej i międzyregionalnej. ▪ Wzrost zamożności społeczeństwa polskiego. ▪ Rosnący popyt na kompleksowe pakiety usług turystycznych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Degradacja środowiska naturalnego. ▪ Zniszczenia obiektów zabytkowych. ▪ Konkurencja otoczenia zewnętrznego – gmin oferujących podobne produkty turystyczne. ▪ Duża konkurencja ze strony regionów wysoko uprzemysłowionych w pozyskiwaniu inwestorów. ▪ Trudności z wykorzystaniem środków unijnych (brak środków niezbędnych do współfinansowania projektów oraz brak wykwalifikowanej kadry będącej w stanie przygotować odpowiedniej jakości projekty). ▪ Słabo rozwinięty sektor małych i średnich przedsiębiorstw. ▪ Pogorszenie sytuacji materialnej przeciętnej polskiej rodziny w pierwszych latach członkostwa w UE – spadek aktywności turystycznej. ▪ Niekorzystne tendencje w turystyce przyjazdowej. ▪ Rosnąca migracja z powiatu, zwłaszcza ludzi młodych. ▪ Mentalność społeczności lokalnej przejawiająca się w niedocenianiu roli turystyki dla rozwoju powiatu.

Podsumowanie

<p>Silne i słabe strony</p>	<p style="text-align: center;">WNIOSEK: Występuje przewaga mocnych stron nad słabymi.</p> <p>Mocne strony powiatu radzyńskiego wynikają głównie z posiadanych walorów naturalnych, szczególnie przyrodniczych i krajobrazowych oraz unikalnych zabytków i bardzo bogatego życia kulturalnego, które dają podstawę do rozwoju turystyki. Słabe strony są efektem niedostatecznego zagospodarowania Regionu (praktycznego braku bazy turystycznej pozwalającej na prawidłowe korzystanie z walorów), jak również braku promocji obszaru.</p> <p>Stan zagospodarowania obszaru nie jest proporcjonalny do posiadanego potencjału, który nie jest wykorzystywany do tworzenia produktów turystycznych i kreowanie ciekawej oferty, co powoduje, iż ilość turystów przyjeżdżających obecnie do powiatu jest znikoma.</p>
-----------------------------	--

Szanse i
zagrożenia

WNIOSEK: Występuje przewaga szans nad zagrożeniami.

Przewaga szans rynkowych jest dość wyraźna, co wskazuje, iż **kierunek dotyczący aktywizacji obszaru pod względem turystycznym jest słuszny**. Szczególnych szans należy upatrywać w akcesji do Unii Europejskiej, a przede wszystkim w kolejnym okresie programowania 2007-2013. Z tym związane są przede wszystkim środki finansowe, które umożliwią dokonanie inwestycji infrastrukturalnych w celu rozbudowy lub modernizacji, wdrożenie projektów promocyjnych oraz szkoleniowych mających na celu kształcenie kadr dla obsługi ruchu turystycznego oraz planowania rozwoju turystyki. Optymizmem też napawają ostatnie dane statystyczne oraz prognozy dotyczące rozwoju turystyki opublikowane przez Światową Organizację Turystyki.

6. WNIOSKI I REKOMENDACJE.

Wnioski

"Wstępny audyt turystyczny powiatu radzyńskiego" przeprowadzony na podstawie wizyt, spotkań z przedstawicielami władz samorządowych, branży turystycznej oraz organizacji pozarządowych, analiz źródeł wtórnych i badań ankietowych doprowadził do następujących wniosków:

W zakresie stanu atrakcyjności turystycznej walorów

1. Obszar objęty projektem posiada duży potencjał wynikający z walorów naturalnych i w nieco mniejszym stopniu kulturowych w zakresie rozwoju następujących form turystyki:
 - aktywnej i specjalistycznej - w tym wodnej, rowerowej, przyrodniczo-krajobrazowej i hobbystycznej (według kryterium motywacji),
 - wypoczynkowej (według kryterium motywacji),
 - kulturowej (według kryterium motywacji),
 - agroturystyki, turystyki wiejskiej i ekoturystyki (według kryterium motywacji),
 - turystyki edukacyjnej dzieci i młodzieży (według kryterium motywacji),
 - turystyki weekendowej (według kryterium długości pobytu),
 - turystyki rodzinnej (według kryterium motywacji).
2. W kontekście kreacji produktów turystycznych powiatu kluczowe znaczenie mają:
 - walory naturalne, wśród których szczególne znaczenie odgrywają: kompleksy leśne oraz dolina Tyśmienicy, która jest ostoją różnorodnych gatunków ptactwa,
 - walory antropogeniczne, wśród których do unikalnych zaliczyć można: radzyński zespół pałacowo-parkowy Potockich projektu Jakuba Fontany oraz zespół obronny w Czemiernikach,
 - historia obszaru objętego projektem, a przede wszystkim położenie na pograniczu Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz na szlakach handlowych,
 - duża aktywność mieszkańców, zachowywanie tradycji, zwyczajów, działalność zespołów folklorystycznych,
 - znane osoby związane z ziemią radzyńską (m.in. Karol Lipiński, Marianna Bocian, Ignacy Potocki),
 - fakt, że właśnie w Radzynie powstawały części Konstytucji 3-Maja.

W zakresie dostępności komunikacyjnej

1. Dostępność komunikacyjną powiatu trudno jednoznacznie ocenić jako zdecydowanie pozytywną lub zdecydowanie negatywną.
2. Niewątpliwie korzystne jest przygraniczne położenie powiatu, pozwalające na rozwój transgranicznej oferty turystycznej oraz wykorzystywanie środków Unii Europejskiej, przeznaczonych dla obszarów położonych na rubieżach Unii. Duże znaczenie ma też dogodny dojazd z aglomeracji warszawskiej. W kontekście rozwoju turystyki peryferyjne położenie powiatu może być czynnikiem sprzyjającym rozwojowi turystyki w czystym i spokojnym otoczeniu.
3. Obszar objęty projektem jest stosunkowo dobrze skomunikowany wewnątrz siecią dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych.
4. Za niekorzystne czynniki należy uznać słaby stan dróg na terenie powiatu (stopień zniszczenia asfaltu), niewłaściwe parametry techniczne oraz brak połączeń kolejowych.

W zakresie stanu środowiska naturalnego

1. Środowisko naturalne powiatu predestynuje go do rozwoju turystyki, przede wszystkim z uwagi na w małym stopniu zmienione powietrze atmosferyczne, wgłębne wody podziemne oraz środowisko akustyczne.
2. Największy problem powoduje w chwili obecnej zanieczyszczenie wód powierzchniowych.
3. Bariera rozwoju turystyki jest również niezadowalający stan infrastruktury technicznej niektórych miejscowości.

W zakresie stanu zagospodarowania turystycznego obszaru

1. Bardzo słaby jest stan zagospodarowania turystycznego obszaru:
 - infrastruktura koncentruje się praktycznie jedynie w Radzynie Podlaskim,
 - największe braki są odczuwalne w zakresie bazy noclegowej, bazy gastronomicznej o ofercie regionalnej, infrastruktury rozrywkowo-rekreacyjnej,
 - nie funkcjonuje praktycznie agroturystyka oraz turystyka wiejska,
 - występuje mała ilość szlaków, słabe jest również ich zagospodarowanie,
2. Brakuje markowych produktów turystycznych, które wyróżniałyby obszar na turystycznej mapie Polski, nie funkcjonują również produkty transgraniczne.
3. Jednym z największych problemów obszaru jest bardzo słaby i nieprzemyślany system promocji:
 - brakuje materiałów promocyjnych, zarówno na szczeblu powiatowym, jak i gminnym (foldery, ulotki, broszury),

- nie wykorzystywany jest również Internet (strony internetowe są mało atrakcyjne i nie zawierają pożądanych informacji),
- brakuje koordynacji organizowanych na terenie powiatu imprez,
- organizowane, ciekawe imprezy są mało dynamicznie promowane

Rekomendacje

Na bazie powyższych wniosków wydaje się, iż należy ukierunkować działania wewnątrz obszaru na realizację następujących priorytetów:

1. Kreacja i rozwój komercyjnych, zintegrowanych produktów turystycznych, powstałych na bazie potencjału turystycznego obszaru (sezon letni i sezon zimowy).
2. Rozwój infrastruktury turystycznej obszaru, w tym przede wszystkim baza noclegowa (głównie gospodarstwa agroturystyczne, kwatery na wsi, pola namiotowe i biwakowe) oraz baza gastronomiczna (głównie o lokalnym charakterze, oferująca lokalne potrawy). Największe znaczenie ma dywersyfikacja przestrzenna bazy.
3. Rozwój infrastruktury paraturystycznej, w tym przede wszystkim obiektów sportowych i rekreacyjnych oraz szlaków turystycznych (głównie rowerowych, wodnych, narciarskich oraz kombinowanych-tematycznych) oraz ich zagospodarowanie (mała infrastruktura, punkty widokowe).
4. Rozwój infrastruktury technicznej oraz infrastruktury ochrony środowiska (oczyszczalnie ścieków, zagospodarowywanie odpadów) w poszczególnych gminach, na obszarze powiatu.
5. Przygotowanie zintegrowanej, spakietowanej oferty, którą powinny sprzedawać biura podróży (ze szczególnym uwzględnieniem turystów rodzinnych i weekendowych).
6. Integracja obszaru poprzez uruchomienie wspólnych środków transportu, wytyczenie szlaków, opracowanie wspólnych produktów turystycznych opartych na regionalizmie, budowę marki oraz tożsamości powiatu, ze szczególnym uwzględnieniem turystycznego logo.
7. Integracja mniejszych obszarów wewnątrz powiatu poprzez stworzenie wspólnej oferty turystycznej, również dla grup zorganizowanych (dotyczy to w szczególności położonych w bliskiej odległości gospodarstw agroturystycznych)
8. Przygotowanie zintegrowanego systemu promocji (materiały promocyjne, informacja turystyczna, kalendarz imprez, turystyczne logo).

WNIOSEK PODSUMOWUJĄCY:

Teren powiatu radzyńskiego daje wspaniałe możliwości rozwoju turystyki. Oferuje duże kompleksy leśne, obfitujące w zwierzynę i grzyby oraz kontakt z naturą, z daleka od męczącej cywilizacji. Nie bez znaczenie jest również jego potencjał kulturowy, unikalne zabytkowe obiekty, tradycje, rękodzieło i sztuka ludowa, a także fakt związków z powiatem znanych osobistości.

Wszystko to sprawia, że ziemia radzyńska ma wiele do zaoferowania potencjalnemu przybyszowi. Wymaga to jednak podjęcia działań związanych z kreacją produktów turystycznych na bazie posiadanych zasobów oraz opracowania hasła promocyjnego wspólnego, które w krótkiej formie przekaże turystom komunikat zawierający powód przyjazdu na teren powiatu radzyńskiego. Ten powód przyjazdu, przekładać się będzie bezpośrednio na wizerunek obszaru oraz wszystkich kreowanych obecnie i w przyszłości produktów turystycznych.

SPIS TABEL I RYSUNKÓW

Rysunki

Rys. nr 1. Mapa województwa lubelskiego z podziałem na powiaty.

Rys. nr 2. Położenie powiatu radzyńskiego na tle jednostek fizyczno-geograficznych wg podziału Kondrackiego 2001.

Rys. nr 3. Mapa powiatu radzyńskiego z podziałem na gminy.

Rys. nr 4. Formy ochrony przyrody na terenie powiatu radzyńskiego.

Tabele

Tabela nr 1. Struktura gruntów w powiecie radzyńskim.

Tabela nr 2. Pomniki przyrody w powiecie radzyńskim.

Tabela nr 3. Użytki ekologiczne w powiecie radzyńskim.

Tabela nr 4. Lasy ochronne w powiecie radzyńskim.

Tabela nr 5. Główne dorzecza powiatu radzyńskiego.

Tabela nr 6. Ujęcia wody na obszarze powiatu radzyńskiego.

Tabela nr 7. Oczyszczalnie ścieków na obszarze powiatu radzyńskiego.

Tabela nr 8. Stopień zwodociągowania i skanalizowania poszczególnych gmin w powiecie radzyńskim.

Tabela nr 9. Wysypiska odpadów w powiecie radzyńskim.

Tabela nr 10. Zestawienie bazy noclegowej funkcjonującej na terenie powiatu radzyńskiego.

Tabela nr 11. Zestawienie bazy gastronomicznej funkcjonującej na terenie powiatu radzyńskiego.

Tabela nr 12. Wykaz obiektów sportowo-rekreacyjnych w powiecie radzyńskim.